ОГНИНЮРБЫ.РФ

Саха республикатын
Ньурба улууһун хаһыата
Хаһыат 1937 сылтан тахсар

2023 сыл балаҕан ыйын
28 күнэ
Чэппиэр ● 38 № (12062)

НЬУРБА
ОГНИ НЮРБЫ

12+

Бүгүҥҥү нүөмэргэ

«Үөрэхтээһин» нацбырайыак
Агро-оскуолалар оҕолору үлэҕэ үөрэтэллэр / 2

Аҕам саастаахтар күннэригэр
Антоновка нэһилиэгин тыыл уонна үлэ геройдара / 5

Ньурба — мин куоратым
Энергетик кыбаарталга түөлбэнэн үлэ бастакынан саҕаламмыта / 8

Өрөспүүбүлүкэ күнэ

Автономияны төрүттэспит, өрөспүүбүлүкэ сайдыытыгар улахан кылааттарын киллэрбит биир дойдулаахтарбытын кэриэстээтибит.

Балаҕан ыйын 27 к. – .Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннаһын күнэ. Бэлиэ түгэҥҥэ аналлаах тэрээһиннэр бүтүн Саха сирин үрдүнэн ыытылла тураллар. Бу күн биһиги Саха сирин судаарыстыбаннаһын олохтоспут уонна өрөспүүбүлүкэ өр сыллаах сайдыытыгар улахан кылааттарын киллэрбит биир дойдулаахтарбытын ахтабыт-саныыбыт уонна кэриэстиибит.

СӨ Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Георгий Степанов, улуус баһылыга Алексей Иннокентьев, Степан Васильев сиэн быраата Эдуард Данилов уонна да атын аймахтара, Дьокуускайга командировкаҕа тиийэн сылдьар уонна онно олорор биир дойдулаахтарбыт Дьокуускай куоракка саха норуотун уһулуччулаах судаарыстыбаннай уонна уопсастыбаннай-бэлитиичэскэй диэйэтэллэрэ Максим Аммосов, Платон Ойуунускай уонна Исидор Барахов соратниктара, киэн туттар биир дойдулаахпыт Степан Васильев пааматынньыгар сибэкки уурдулар.

Ньурба к. уонна нэһилиэктэргэ эмиэ үөрүүлээх миитиннэр тэриллэн, биллиилээх биир дойдулаахтарбыт пааматынньыктарыгар гирляндалар уурулуннулар. Ньурба к. буолбут тэрээһин киэҥ түһүлгэлээх оһуокайынан түмүктэннэ.

Геннадий АНТОНОВ.

Ньурба — мин куоратым

Төрөөбүт куораппыт сайда, чэчирии турдун

Быйыл Ньурба куорат 26-с төгүлүн төрөөбүт күнүн бэлиэтээтэ. Манна аналлаах тэрээһин балаҕан ыйын 23 күнүгэр пааркаҕа, хорчуоппа ыытыллар сиригэр «Күһүҥҥү киһи күлбүтүнэн» атыы-эргиэн дьаарбаҥкаттан саҕаланна.

Бырааһынньык кэмигэр куорат баһылыга Геннадий Игнатьев быйылгы үлэ былаанан билиһиннэрбитэ:

- Быйылгы сыл Ньурба куоратыгар бэйэни салайыныы сылынан биллэриллибитэ. Ол чэрчитинэн түөлбэлэринэн бэстибээллэр буола тураллар. Куорат бырааһынньыгар спортивнай күрэхтэр, маастар-кылаастар, Педагог уонна уһуйааччы сылынан үөрэҕириигэ сыһыаннаан тэрээһиннэр ыытылыннылар.

«Бүлүү» уопсастыбаннай экологическай кэмитиэт бэрэссэдээтэлэ, эколог Петр Николаевич Мартынов аатынан уулуссаҕа оскуола үөрэнээччилэрэ чыычаах уйалара тутуурдаах кэлэн кыттыыны ылылар. Искибиэр өрөмүөннэнэн, эбии беседка тутулунна. Ньурба куорат Сэбиэскэй түөлбэтин актыбыыстара түмсүүлээхтэрин көрдөрөн, куорат дьаһалтата күүс-көмө буолан, «Алмазкредитсервис» тэрилтэ ыытар граныгар кыттан үп көрүллэн, үлэ ыытылынна.

«Ньурба куорат» МТ дьаһалтата олохтоох көҕүлээһиннэри өйөөһүн (ППМИ) бырагыраамаҕа олоҕуран, 2022 сыллаахха үс бырайыагы: Ыраах Убайаанҥа сайыҥҥы уу ситимин тардыы, Степан Васильев аатынан уулуссаҕа тротуар тэлгээһин, Сергей Васильев аатынан сынньалаҥ пааркатыгар тренажердары туруоруу ыытылынна. Маны сэргэ хорчуоппа, атыы-күтүү ыытыллар сир таһыгар массыыналар тохтуур сирдэрин оҥоһулунна. Ньурбалар биллиилээх ырыаһыппыт Никииппэр Сэмиэнэпкэ аналлаах боруонсаттан пааматынньыгын эһиил Ньурба улууһун 200 сылыгар үлэҕэ киллэрэргэ үлэ барар, - диэн кэпсээтэ.

Куорат бырааһынньыгын үөрүүлээх аһыллыытыгар улуус баһылыгын солбуйааччыта Семенов В.Н. кыттыыны ылла. Үөрүүлээх тэрээһиҥҥэ Ньурба куорат сайдыытыгар бэйэлэрин кылааттарын киллэрбит бочуоттаах гражданнар ааттара ааттанна. Ол курдук куорат түөлбэлэрин үлэлэрэ саҕаланыаҕыттан үлэлиир, икки төгүл куорат сэбиэт дьокутаатынан ананан үлэлээн кэлбит Саргылана Николаевна Калинина, 2020-2023 үөрэх дьылыгар А.Н.Чусовской аатынан Ньурбатааҕы техническэй лиссиэй дириэктэринэн үтүө суобастаахтык үлэлээбит Аркадий Юрьевич Фёдоров, култуура эйгэтигэр үтүө-түн иһин Александра Константиновна Кривогорницына чиэстэннилэр.

Маны сэргэ "Ньурба куорат" МТ территориальнай-уопсастыбаннай бэйэни салайыныы сылыгар куораты тупсаран оҥорууга, ситэрэн тэрийиигэ, уопсастыбаннай бэрээдэги көрүүгэ уһун кэмҥэ үтүө суобастаах үлэтин иһин Плотникова Надежда Иннокентьевна Бочуотунай грамотанан бэлиэтэннэ.

Куорат түөлбэлэригэр анаан ыытыллыбыт «Таптаа олорор сиргин» кэнсиэр-көрүү күрэх түмүгүнэн 1 миэстэ - Лермонтовскай түөлбэ, 2-с миэстэ - Убайаан 1, 3-с - Партизанскай, 4-с – Убайаан 2, 5-с - Советскай, 6-с – Киин, 7-с миэстэ Портовской түөлбэ буолла.

Дьэ, ити курдук куорат бырааһынньыга дьону түмтэ, биир сомоҕо буолан биир тыынынан тэрээһиннэр ыытылыннылар.

Антонина СЕМЕНОВА.

Тыа хаһаайыстыбата

Мантан инньэ куорат маҕаһыыннарыгар халбаһы мэлдьи баар буолуоҕа

Ньурба куорат күүгэр Антоновкаттан Альберт Васильев халбаһытын сыаҕа хамаҕатык атыыланна. Альберт Иванович быйыл Саҥа дыллааҕы уһун өрөбүллэргэ халбаһы оҥорон саҕалаан дьон биһирэбилин-сыанабылын ылыаҕыттан балачча кэм ааста.

«От ыйын саҥатыгар үлэлээн бүппүппүт, онтон окко киирэн оппутун бэлэмнээн, кыстыкпыт өрөмүөнүн бүтэрэн баран, халбаһы сыаҕын үлэлэтэн саҕалаатыбыт, - диэн кэпсиир кини. – Бу иннинэ Ньурба куоракка «Минньигэс бээтинсэ» диэн «Россельхозбаан» тэрийбит дьаарбаҥкатыгар кыттыбыппыт. Онтон бу Ньурба куоратын дьаарбаҥкатыгар 4 көрүҥ халбаһы, сибиинньэ этиттэн шашлык, фарш аҕалан атыылыы турабыт. Атыыбыт эмиэ үчүгэйдик барда. Мантан инньэ куораппыт маҕаһыыннарыгар атыыга халбаһыыбыт мэлдьи баар буолуоҕа. Технологпыт, Уус Алдантан төрүттээх Егор Лукин сайын куоракка барбыта, кэлиэхтээх. Оччоҕо сыахпытыгар 3 буолан үлэлиир буолабыт.

Быйыл Дьаарханҥа оппутун 200 туоннаны бэлэмнээн дэлэччи хааччынныбыт. Күн-дьыл туран биэрэн, оппут хаачыстыбата даҕаны олус үчүгэй. Кыстыкпыт өрөмүөнүн эмиэ этэҥҥэ бүтэрдибит, кыстыкка тэрээһиннээхтик киирэн эрэбит. Сүөһү-ас урукку кэминэн турар, сыллата 60 улахан сүөһүнү кыстатабыт».

Геннадий АНТОНОВ.

Тыа хаһаайыстыбата

Агро-оскуолалар оҕолору үлэҕэ сыһыаран иитэллэр

Геннадий АНТОНОВ.

Балаҕан ыйын 23 к. Ньурба куорат күнүгэр үгэс буолбут ас-үөл быыстапка-дьаарбаҥката ыытылынна. Күһүҥҥү киһи күлбүтүнэн диэн өссө хоһоонугар этиллэринии, сир аһыттан уонна оҕуруот астарыттан саҕалаан ынах, убаһа этигэр тиийэ ас эгэлгэтэ баар. Быйыл үтүөкэн сайын кэлэн ааста диэх курдук, сир аһа, оҕуруот астара араааһа. Бэл диэтэр, Дьокуускай таһынааҕы Тулагыттан улахан массыынанан хаппыыста (1 кг – 60 солк.), луук уонна моркуоп (1 кг – 80-нуу солк.) атыылаан бэркэ батардылар.

Үгэс буоларын курдук, улуус агро-оскуолалара быыстапка-дьаарбаҥкаҕа көхтөөхтүк кыттан, тэрээһини улаханнык киэргэттилэр, астара-үөллэрэ даҕаны дэлэй, киэргэтиилэрэ даҕаны сиэдэрэй буолан дьон болҕомтотун тарта. Билигин тылы улуус агро-оскуолаларыгар биэриэҕиҥ.

Н.Н.Чусовской аатынан Антоновкатааҕы агро-оскуола производственнай үөрэхтээһиҥҥэ маастара Фокина Саргылана Семеновна:

«Ааспыт нэдиэлэҕэ Дьокуускайга «Ас-үөл-2023» тэрээһиҥҥэ баран кыттан кэллибит. Онтон бу тапталлаах куораппыт күнүгэр аналлаах дьаарбаҥкаҕа киирэн турабыт. Сайыны супту «Үрүйэчээн» сайыҥҥы үлэсынньалаҥ лааҕырын оҕолоро көрөн-истэн үүннэрбит оҕуруот астарын араааһын, Букчайтан хомуллубут сир аһын эгэлгэтин, «Букчай» диэн Ньурбаҕа номнуо биллэр бренд буолбут эмтээх чэйбитин киллэрдибит. Аны арбуз олордон саҕалаабыппыт, онтубут син үүннэ. Ону таһынан тыква, кукуруза, патиссон, баклажан үүннэрбиппитин аҕаллыбыт. Клубника олордубуппут өлгөмнүк үүннэ, бэркэ хамаҕатык атыыланна. Итини сэргэ 9 ыҥырыа дьиэ кэргэттэрин иитэн быйыл сайын 90 кг мүөт ыллыбыт. Ону эмиэ атыыга киллэрдибит. Итинэн эрэ мунурдаммаппыт, ыраастыыр араас нобуордары оҥоробут, чүмэчилээх, кытыаннаах. Оттон бу таспытыгар баар икки хааһы ыйытар буоллаххына, ити хаастары чааһынай киһиэхэ көрдөрөбүт».

Сүлэ оскуолатын дириэктэрин производственнай үлэҕэ солбуйааччыта Артем Прокопьевич Иванов:

«Агро-оскуола быһыытынан сир үлэтинэн, хортуоппуй уонна оҕуруот астарын үүннэриинэн дьарыктанабыт, перепелкалары (хонуу куруппааскаларын) иитэбит. Тыһылыын-атыырдыын 175 хонуу куруппааскыта баар, быйыл кинилэри саҥардыыппыт, онон эдэрдэр, сымыттыы тураллар. Электро-уотунан сылытыллар будкалаахпыт, онно туруоран көрөбүт. Оскуола иһинэн биисинэс-инкубатордаахпыт, онно 8 оҕо сыстан дьарыктанар. Оскуолаҕа сайыҥҥы лааҕырын биир сезон үлэлэппиппит, кыра оҕолор сылдьан үүнээйилэри көрбүттэрэ.

Дьаарбаҥкаҕа 500 перепелка сымыытын уонна оҕуруот астарын илдьэ киирдибит. Сымыыт устууката 10-нуу солк. атыыланар, кээмэйинэн кыра да буоллар, битэмиинэ элбэх, онон куурусса сымыытыттан саастаабынан ордук. Биир улахан, биир кыра теплицалардаахпыт. Эрдэ саҕалаан хойукка диэри үүннэрэр курдук былааннаан, ичигэс теплица тутта сылдьабыт. Быйыл сүбүөкүлэ, помидор үчүгэйдик үүннэ, арай хортуоппуйбут былырыыҥҥыга тиийбэт».

Хаҥалас оскуолатын дириэктэрин үөрэх чааһыгар солбуйааччыта Марианна Леонидовна Петрова:

«Биһиги агро-оскуолабыт өр сылларга улууска да, өрөспүүбүлүкэҕэ да биллэр курдук үлэлээн-хамсаан кэллэ. Оскуолабыт агро-хайысханы тутуһуоҕуттан элбэх хайысханан оҕону-ыччаты үлэҕэ-хамнаска сыһыаран үлэлиибит. Оҕуруот астарын үүннэрэбит, ынах сүөһүнү иитэбит. Бэйэбит хотонноохпут, үлэһиттэрдээхпит.

Балачча уһун кэмҥэ дойду таһымынан оскуолаҕа үлэнэн иитиини тохтото сылдьан баран, быйыл саҥа киллэрдилэр дии. Мин итини саамай сөптөөх дьаһаныы диибин, биһириибин. Биһиги урут Үһунча диэн дэриэбинэ таһыгар фермалаах этибит. Онно сүөһүлэрбитин көһөрөн илдьэн оҕолор бэйэлэрэ көрөн-истэн ыан, үүттэрин туттаран үлэлииллэрэ. Кэлин лааҕырбытын хайысхатын уларытан, байыаннай-патриотическай лааҕыр гыммыттара. Ол иһин билигин сүөһү иитиитигэр аналлаах дьон сыһыарыллан үлэлииллэр. 2 производственнай үөрэхтээһин маастардара уонна хотон көрөөччү бааллар. Быйыл 25 ынах сүөһүлээхпит, ол иһигэр ынаҕа – 8.

Оҕуруот астарын үүннэриигэ производственнай үөрэхтээһин маастардара Кононова Мария Николаевна уонна Чемчоева Антонина Юрьевна үлэлииллэр. Оскуола таһынааҕы учаастакка хортуоппуй, моркуоп, сүбүөкүлэ, кабачок, хаппыыста уо.д.а. үүннэрэбит. Сайыны эргиччи помидор, оҕурсуу атыылаан харчы киллэринэбит. Үүннэрбит аспытын оскуолаҕа итии аһылыкка туттабыт. Дьаарбаҥкаҕа оҕолор сайын устата үүннэрбит оҕуруот астарыттан барытыттан киллэрдибит. Итиэннэ бүгүн сүөһү өлөрөн эмиэ атыылыы аҕаллыбыт.

Былырыыҥҥыттан «Бэйэ туойа» гончарнай студия үлэлиир. Ону улууска Норуот көҕүлээһиннэрин сылын чэрчитинэн Елена Никитовна Антонова иилээн-саҕалаан тэрийэн үлэлэтэр. Кини куоракка «Камелёк» фирмаҕа баран анаан үөрэнэн кэлбитэ. Улуустан бэриллибит көмө харчынан оборудование ылбыппыт. Ол сыахпыт оҥоһуктарын эмиэ киллэрдибит, «Сделано в Нюрбе» диэн бренд. Дьиэни ыраастыыр туой көмүлүөктээх, чуораанчыктаах, оҕолор бэйэлэрэ оҥорбуттара. Быыстапкаҕа Ариан Васильевич Афанасьев-Арыйаан Уус оскуолаҕа ыытар ВУД-тарыгар оҕолор кини салалтатынан оҥорбут быһахтарын көрдөрүүгэ аҕаллыбыт.

Эмиэ былырыҥҥыттан оскуолабыт таһынааҕы учаастакпытыгар сэлиэһинэй ыһабыт. «Сата» куруһуогу нэһилиэкпит урукку баһылыга, В.А.Петрова аатынан кыраайы үөрэтэр түмэл салайааччыта Зинаида Васильевна Анисимова салайар. Онно дьарыктанар оҕолору түмэн ааспыт сылга пришкольнай учаастакка кыра бааһынаҕа сэлиэһинэй ыспыппыт. Быйыл дьон уһаайбатын уларсан, 2 сиргэ ыстыбыт. Былыр төрүттэрбит хайдах үлэлээн-хамсаан олорбуттарын оҕолорго көрдөрөр сыалтан, былыргылыы ньыманан – оҕустаах суханан сири хорутан ыһабыт, хомуллубут бурдук таас суорунаҕа мэһийиллэр. Онтон тахсыбыт бурдуктан эбэлэр кулууптара түмэлгэ баар көмүлүөк оһоххо лэппиэскэ буһаран биэрдилэр. Оннук буһарыллыбыт лэппиэскэлэри киллэрбиппит былдьаһыгынан бүттэ. Дьон сүрдээҕин кэрэхсиир эбит. «Сата» куруһуок үлэтигэр Арыйаан Уус, Александра Петровна Васильева, дьахталлар кэмитиэттэрэ уонна эбэлэр кулууптара көмөлөһөллөр».

Ньурбачаан агро-оскуолатын иитэр үлэҕэ дириэктэри солбуйааччыта Иванова Виктория Гаврильевна уонна дириэктэри производственнай үлэҕэ солбуйааччыта Филиппов Егор Гаврильевич:

«Оскуолаҕа коза, сылгы иитиитинэн уонна оҕуруот аһын олордуунан дьарыктанабыт. Сылгыбыт – 14, онтон биэтэ – 11, 9 козалаахпыт. Козабыт атыырын саҥардыахтаахпыт, оччоҕо өссө элбиэхтэрэ, туспа фермаҕа тураллар. 2 производственнай үөрэхтээһин маастара уонна 1 сылгыһыт бааллар. Оҕолор кинилэр салалталарынан ВУД чаастарыгар дьарыктаналлар, сылгылары, козалары көрөллөр-истэллэр. Сайыҥҥы кэмҥэ тырахтарыыстаахпыт. Быйыл оппут үчүгэйдик үүннэ. Сөп буолар оппутун - 60 туоннаны оттоотубут. Ону таһынан бурдукпут баар.

Оскуолабыт иһинэн биисинэс-инкубатордаахпыт. Оҕолор дьөлүһүөн хомуйаллар, кытыаннаан, сиэллээн, туостаан ыраастыыр нобуор оҥороллор. Производственнай үөрэхтээһин маастардара оҕуруот астарынан бэйэлэрэ лечо, аджика, соус эҥин оҥорон, итиэннэ сылгы хартатын, хаанын, этин атыылыы киллэрдибит. Атыыбыт түргэнник барда».

Ньурба к. баһылыга куорат күнүгэр аналлаах быыстапка-дьаарбаҥканы көҕүлүүр сыаллаах, холбоон 134 тыһ. солк. бириистээх күрэх биллэрбитэ. Бу түмүгэ маннык буолла:

Агро-оскуолаларга 1 миэстэ – Антоновка орто оскуолата, 2 - Хаҥалас орто оскуолата уонна 3 миэстэ - Ньурбачаан орто оскуолата.

Биирдиилээн дьоҥҥо кыайыылаахтар – Наталья уонна Леонид Расторгуевтар. 2 – Светлана Замятина, 3 – Евгения Григорьева Е.Н. ("Бэлэм ас").

Тэриллиилээх хаһаайыстыбаларга: 1 миэстэ – урбааннныт Альберт Васильев, 2 - "Влада" кэпэрэтиип.

Олохтоох сыр – дьиҥнээх натуральнай ас

Геннадий АНТОНОВ.

Субуотаҕа буолан ааспыт ас-үөл быыстапка-дьаарбаҥкатыгар Ньурба куорат олохтооҕо, спорт бэтэрээнэ Егор Николаевич Егоров бэйэтэ оҥорбут сыр бородууксуйатынан кытынна.

«Быыстапка-дьаарбаҥкаҕа «Гауда», «Маасдам», «Эдам» сырдары, итиэннэ бэйэм рецеппинэн «Нюрбинский сливочный» диэни оҥорбуппун киллэрдим, - диэн кэпсиир Егор Николаевич. – Барыта 20 киилэни аҕаллым. «Нюрбинский сливочный» сыры сорохтор ньулуун дииллэр, ол эрээри хаачыстыбата үчүгэй.

Былырыын улууска Норуот көҕүлээһиннэрин сылын чэрчитинэн сыр оҥоруутугар бырайыак ырытан оҥорон көмүскээбитим. Улуустан бырайыакпын олоххо киллэрэргэ 500 тыһ. солк. биэрбиттэрэ. Онон оборудование ылбытым. Улахан өйөбүлү оҥорбуттарыгар улууһум салалтатыгар, чуолаан баһылык Алексей Михайлович Иннокентьевка махталлаахпын.

Сыры ыаммыт үүттэн оҥоробун. Убайааҥҥа таһынааҕы фермер ыалбыттан үүтү киилэтин 80-нуу солк. атыылаһабын. Ынахтара саха булкаастаах буолан, үүттэрэ хойуу буолар, үүтүн сыата 6%-ҥа тиийэр. Оҥорбут сырбын киилэтин 1000 солк. атыылыыбын. Ынах арыыта сыаната 1000 солк. тахса дии.

Сыр концентрированнай белоктаах, белога -40%, сыата – 50%. Кырдьаҕас дьоҥҥо уонна оҕолорго туһалаах. Киһи организмын ноҕуруускалаабакка түргэнник буһар, онон организмҥа түргэнник иҥэр. Ыйааһын-быччыҥ эбинэр дьон эмиэ сиэхтэрин сөп, дэлэҕэ, культуристар уонна бодибилдердар астара диэхтэрэ дуо?

Билигин соҕуруу сырдарын барытын пальмовай арыынан оҥороллор, ГМО-лаах буолар. Биһиэхэ - олохтоох натуральнай ас, онон бэйэ киэнэ быдан туһалаах. Сырбын үүт баарын тухары, Саҥа дьылга диэри оҥоруом. Онтон ынахтар төрөөрү уоллахтарына, мин даҕаны тохтуу түһүөм буоллаҕа».

Убаастабыллаах Ньурба оройуонун аҕам саастаах дьоһун-мааны дьоно!

Эһигини бэтэрээннэр сэбиэттэрин, Ытык сүбэ аатыттан кэлэн иһэр Аан дойдутааҕы кырдьаҕастар күннэринэн итиитик-истиҥник эҕэрдэлиибит.

Эһиги өр кэмҥэ төрөөбут, олорор нэһилиэккит, дойдугут сайдыытыгар эҥкилэ суох үлэҕитинэн дьоһун кылааккытын киллэрбиккит. Аҕа дойду Улуу сэриитин сылларыгар, тыылга бэйэҕит оҕо эрдэхчититтэн үлэлээн Улуу Кыайыыны уһансыбыккыт, сэриигэ айгыраабыт норуот хаһаайыстыбатын чөлүгэр түһэрсибиккит.

Эйэлээх кэмҥэ дойдугут бөҕөргүүрүгэр уонна сайдарын туһугар бары күүскүтүн-сыраҕытын уурбуккут. Билигин ыччаттаргытыгар чэпчэкитэ суох кэмҥэ эһиги олохчо мындыр көрүүгүт, сүбэҕит улахан күүс-көмө буолар.

Эһиэхэ баҕарабыт чугас дьоҥҥут, оҕолоргут истиҥ тапталларыгар өссө да өр сылларга дьоллоохтук олороргутугар, кытаанах доруобуйаны, убаастаһыыны, табыллыыны.

Оройуон бэтэрээннэрин сэбиэтэ,
Ытык сүбэтэ.

Афанасий ИВАНОВ.

«Туризм» нацбырайыак

Калининград биһигиттэн чугас

Соторутааҕыта Дьокуускайга Саха Өрөспүүбүлүкэтин предпринимателлэрин Форума 1,5 тыһ. киһи кыттыылаах, 40-са араас тэрээһиннээх үрдүк таһымҥа ыытыллыбыта сүргэбитин көтөхтө.

Былаас структурата, биисинэс бэрэстэбиитэллэрэ, дьоҕус уонна орто салаа урбаанныыттара, бэйэ дьарыктаахтар биһиэхэ 30 сыл устата туох ситиһиллибитин тула кэпсэттилэр, дискуссия былаһааккаларыгар билиҥҥи кыһалҕалары дьүүллэстилэр, экспертэртэн, биисинэс-консультаннартан туһалаах сүбэлэри-амалары ыллылар. Киин сиртэн кэлбит испысэлиистэр Саха сиригэр дьоҕус уонна орто урбаан атаҕар бигэтик турбутун уонна сыллата кини өрөспүүбүлүкэ бүддьөтүгэр киллэрэр үбэ-харчыта улаатарын, өҥөлөрү оҥоруу таһыма уонна хаачыстыбата ирдэнэр стандартарга эппиэттэһэринчугаһыырын бэлиэтээтилэр.

Маны таһынан олохтоохтор дьоҕус уонна орто биисинэскэ интэриэстэрэ өрөспүүбүлүкэ эрэ иһинэн мунҥурдамматын, аныгы технологиялары туһанан атын дойдулар биисинэс ырыынактарыгар тахсаллара кэҥиирин чопчулаатылар. Ол курдук аҕыйах нэһилиэнньэлээх Сахабыт сиригэр бүгүн 40 тыһ. тахса киһи дьоҕус урбаан эйгэтигэр үлэлиир, сылга 3,5 млрд солк. харчы хааһынаҕа киирэр. Бу үчүгэй сыыппара, сүүспүтүгэр күннээхпит диэбэппит да буоллар, сорох сорох регионнартан инники эрээккэ иһэбит.

Кэнники кэмҥэ пандемиянан, санкцияларынан тас дойдуларга туризм уота-күөһэ сөҕүрүйбүтэ, кырдьыга тутуу былдьаһаык диэбитии хас да сылларга омук сирдэринэн атахпыт тириитэ элэйиэр диэри сүүрэккэлээбиппит, мэктиэтигэр харахпыт алаара сыспыта. Глобальнай политика уларыйта, инньэ гынан "куһаҕан да үчүгэйдээх" буоллаҕа, аны бэйэлээх бэйэбит дойдубут иһинээҕи туризм далааһына кэҥээтэ. Бу олус үчүгэй - түбэҥ, түөлбэҥ, тэлгэһэҥ иһин-таһын билбэккэ сылдьан "галопом по Европам" сырыы туһата кырата чуолкай.

***

Форумҥа дойду иһинээҕи туризмҥа саҥа олохтуун тэбистэҥҥэ дьүөрэлии хаамсар **Калининградтан ыҥырыылаах ыалдьыт, ити уобаластан делегат Наталия Валериевна Румянцевалыын** үөрэ-көтө кэпсэттибит. Биир дойдулаахпыт Россия Европата дэнэр Калининград куоракка туризм эйгэтигэр рейтинэ үрдүк уонна сүрүн уратытынан, Саха сирин орто уонна арыый да саастаах дьонун араҥатын сынньатарга национальнай, интернациональнай, патриотуу өйү-санааны күөртээн киэн туттуу санаатын өссө чиҥэтэринэн сиэрдээхтик сыаналанар.

Мантан салгыы кинилиин билиһиннэриэм, күндү аҕааччым үчүгэй киһиттэн үөрүүтэ үрдүөҕэ.

***

Наталия Валериевна төрүт Акана, маҥнайгы идэтинэн нуучча тылын уонна литературатын учуутала. Ийэтэ боростуой үлэһит, икки кыргыттарын соҕотоҕун достойнайдык иитэлээбит-үөрэхтээбит Анастасия Михайловна сиэннэрин көрөн тапталынан угуттанан баран орто дойдуттан барбыта, сирдээҕи аналын толорон. Наталия Аканаҕа учууталлаан, үөрэнээччилэр убаастабылларын ылыаҕын ылан баран Дьокуускайга көспүтэ. Таһымнаах учууталы Хаҥалас улууһун Төхтүр оскуолатыгар ыҥыраллар, онно сүүрбэччэ сыл үлэлиир, хайҕалга сылдьар, дириэктэр солбуйааччытынан ананар.

Ити кэмҥэ кини өрөспүүбүлүкэ улуустарыттан маҥнайгынан кэриэтэ инклюзивнай үөрэхтээһини киллэрэр, доруобуйаларынан хааччахтаах-уратылаах оҕолор, бэл диэтэр, региональнай аҕыыларга, конференцияларга кытталлар, биһирэнэллэр. Завуһу аны дириэктэринэн аныыллар, үлэ-хамнас өссө үрүлүйэр, тыа сирин оскуолаларыгар бастыҥнар ахсааннарыгар Төхтүрдэр киирэллэр.

Ити сылдьан кини оҕолонор уонна сынньана диэн ааттаан кэргэнэ Николай Николаевичтыын Калининград туһаайыытын туталлар, айар уоппуска кэмигэр. Даҕатан эттэххэ, дьиэ кэргэн суон дурдата, халыҥ хаххата Төхтүргэ икки болдьоххо баһылыктаабыт, эппиэтинэс, билии-көрүү мунура биллибэт киһитэ. Наталия да, Николай да сынньалаҥ диэни быар куустан олоруу курдук көрбөт дьон. Онон Калининград култуурунай-историческай, интеллектуальнай-духуобунай олоҕун үөһүгэр түһэллэр, экскурсиялар-быыстпкалар тиһиктэрэ быстыбат, онуоха эбии "Интернет в помощь".

Дьиэ кэргэн Калининград дьонун-сэргэтин, климата сымнаҕаһын, муораҕа пляжка сыламныыры, инфраструктура сайдыылааҕын о.д.а. сэргиллэр уонна олохсуйарга быһаарыналлар. Тута Николай маршруткаҕа суоппарынан киирэр, бастайааннай пассажирдар мэктиэтигэр, сахалыы эрэ саҥарбаттар. Наталия Калининградка биһиги сахалар-быт күүлэйдии кэлэллэригэр анал бырагыраама-тур наада эбит диир уонна уһаппакка ити хайысхаҕа киирсэр, Питергэ олорон үлэлиир дьүөгэтинээн. Өскө урут тэрээһинэ суох кэлбит сынньанааччылар маны Таҥара бэлэҕин курдук ылыналлар.

Кэпсээнтэн кэпсээн диэбиттии "СахаТурКалининград" имиджэ күннэтэ үчүгэйэ үрдүүр. Билиҥҥитэ 300-тэн тахса биһиги дьоммут сынньаннылар. Ити 2-3 сыл иһигэр. Тур сыаната хармаан хайдар харчытын ирдээбэт, оттон Калининград уобалаһын кытта билсиһии бырагыраамата салгыы кэҥиир, туристар баҕа санаалара маҥнайгы уочарат турар.

***

Калининградка аэропортан Наталия, Николай бэйэлэрин "Мерседестэринэн" киирэн кэтэһэллэр. Түһэр сиргин буллараллар, күннээҕи бырагыраамаҥы кэпсииллэр, түүн буоллун, күнүс буоллун кыра да ыйытыктарга бастайааннай сибээскэ олороллор. Кинилэр булгуччулаах бырагыраамаларыгар Аҕа дойду сэриитин туһунан экскурсиялар бааллар, үгүстэргэ "Кенигсберг-45" панорамаҕа, фортка, бункерга сырыы кэнниттэн дууһаларыгар сэрии алдьархайа аны хатыламматын диэн санаа сөҥөн хаалар.

Готическай истиллээх замоктар, дыбарыастар болҕомтону күүскэ тардаллар, мировой акыйаан музейын ким да тумнубат, Иммануил Кант аатынан Балтикатааҕы госуниверситет аудиториялара, соборга органнай музыка кэнсиэрэ, араас пааматынныыктар-мемориаллар о.д.а. туристары өссө кэлээриҥ диэбиттии ыҥыра тураллар. Эбэн эттэххэ, Наталия Валериевна Калининградтааҕы техническэй университет профориентацияҕа отделын салайааччыта М.А.Тихоновалыын сибээстээх, өрөспүүбүлүкэ устудьуоннарыгар сыһыаннаах.

«СахаТурКалининград» тур тэрийээччитэ Наталия Валериевна Румянцева.

***

Калининградтааҕы "Якутское землячество" сэкирэтээрэ Наталия Валериевна үлэтэ дойдумсах буолууга туһаайыллара өйдөнөр. Анал байыаннай эпэрээссийэҕэ "Волонтеры Калининграда", "Боевые шелкопряды" түмсүүлэрдиин эпэрээссийэ кыттыылаахтарыгар араас көмөлөрү билиҥҥэ диэри оҥоро сылдьаллар. Саха саллааттара сытар братскай могилаларыгар, мемориалларга ыллык оспот, аалай гвоздикалар кыыһа оонньууллар.

Сэкирэтээр Наталия Үөһээ Бүлүү нэһилиэгиттэн төрүттээх, Кенигсберы штурмалааһыҥҥа тыынын толук уурбут Семенов Роман Терентьевич туһунан хараастан кэпсээтэ, аймахтарын уонна билэр дьонун көрдөөһүн салҕанарын эттэ. Землячество норуот маастара, РСФСР үтүөлээх учуутала Мария Николаевна Петухова (Уус-Алдан, Калининградка оҕолоругар олорон лаппа сааһыран баран олохтон туораабыта) сахалыы оҥоһуктарын быыстапкатын тэрийэргэ былааннаах, тору номнуо оҥоһуллубута.

Саха түмсүүтэ национальнай бырааһынныыктара пандемия кэмиттэн ураты, үөрүү кынаттаах бэлиэтииллэр, НВК "Саха" биэриилэрин көтүппэккэ көрөннөр хата бэйэҕэр кэпсиэх курдуктар. Дьиҥэр землячество үлэтэ киэҥ ыырдааҕынан туспа матырыйаалга сөп, онуоха-маныаха диэри манан тохтуом, бырастыы гыныҥ.

***

"Учуутал мэлдьи учуутал" дииллэрэ сөптөөх. Наталия Валериевна элбэх эбии үөрэхтэри аахан дойдум учууталларыгар көмөлөһүөхтээхпин диэн толкуйтан "Региональнай үөрэхтээһин киинигэр" преподавателлиир. Бу киин үлэтин СӨ Үөрэҕин министиэристибэтэ биһириир, тоҕо диэтэххэ бу тэтимнээх, күрэстэһилээх олоххо педагогикаҕа инновация сүүрээннэрэ, сокуоннар уонна нуорма-быраап аакталара уларыйыылара дохсун өрүс сүүрүгэр тэҥнээх.

Наталия Валериевна Калининградтан вебинардара (онлайн үөрэтии) олус туһалаахтарынан өрөспүүбүлүкэ педагогическэй сообществотыттан сайаапкалар киирэ тураллар. Кэнники кэмҥэ хоту улуустар интэриэстэрэ улаатан вебинар бастайааннай кыттааччылара буолтар.

Биири эбэн суруйуом. Преподаватель вебинарынан эрэ бүппэт, кини үөрэхтээһин турдарын эмиэ ыытар. Соторутааҕыта 12 учуутал кэлэннэр куорат оскуолаларын, лицейдэрин, чааһынай оскуолаларын, уһуйааннарын илэ харахтарынан көрдүлэр, үөрэххэ саҥалыы сүүрээннэри киллэрэр толкуйдаах төнүннүлэр. Былааҥҥа дойдуга Педагог сылынан конференция турар, наставничествоҕа ураты болҕомто уруллар, идэ таһыма үрдээбитин туоһулуур сертипикээт бэлэмнэнэр.

***

Бэһис сылын Калининградка олорор дьиэ кэргэн айар-тутар потенциаллара өссө да улаатара чуолкай. Санаттахха, Николай маҥнай тиийээт эрэ суоппардаабыта, билигин атын үлэлээх. Мин Наталияттан ыйыттым: "Миграция аан дойдуга улаата турар, биһиги дьоммут онтон эмиэ хаалбаттар. Кырдьаҕаһым быһыытынан "утечка мозгов" буолаары гынар быһыылаах диэн утуйар уум айманар, мэктиэтигэр сирдэригэр-уоттарыгар олорон тоҕо үлэлээбэттэр диэн буугунаан ылабын. Төһө сөпкө кыыһырыахча буолар эбиппиний?"

Хоруйу аҕыҥ эрэ: "Ким ханна да олороро-үлэлиирэ билигин көҥүл. Манна сыччах биириэн салайтарар наада: ханна да тиийтим иһин сахабын өрө тутуохтаахпын, биһикпин ыйаабыт сирбэр туох баар кыаллар-сатанар үчүгэйи оҥоруохтаахпын, ахтылҕан ыалдьыттаатаҕына хайаан да кииним түспүт сиригэр, дьоммор-сэргэбэр үөрүү аргыстаах кэлиэхтээхпин, салгыы дойдум бэлэхтээбит ураты сылаас-сырдык тыыныттан күүс-уох ылан үтүөнү, үйэлээҕи үксэтиэхтээхпин".

Олус үчүгэйи истэммин сөрүөстүгэс санаабын кыйдаатым, мэктиэтигэр кынаттааҕым буоллар үөһэнэн дайыах эбиппин.

Наталиялаах Николай аартыктара өссө арыллан-кэҥээн иһиэҕэ, үс көмүскэ тэҥнээх оҕолоро дьон чулуута буолуохтара, биһиги сырдык санааларбыт күлүмнүүр күн утахтара буоланнар эһигини куустуннар, салгыы сайдыҥ, чэчирээҥ, сириэдийиҥ - барыта дьон туһугар.

СӨ-гэр – Үлэ, улууска – Олохтоох оҥорон таһаарыыны сайыннарыы сыллара

Фуд-букекка үлэлиир Евгения Спиридонова

Геннадий АНТОНОВ.

Фруктаттан, сир аһыттан, минньигэстэн уонна да атынтан композициялар – аан дойдуга улаханнык сайдан иһэр флористика саҥа хайысхата. Бэрт тупсаҕайдык-кэрэтик көстөр уонна минньигэс букеттар дьэрэкээнник сааһыламмыт сибэкки кэрэтин хараҕы сылаанныта көрөргө эрэ буолбакка, маны минньигэстик сиир дьоҥҥо аналлаахтар.

Саҥаҕа-сонуҥҥа өссө эбии саҥаны киллэрэн үлэлии сылдьар киһинэн биһиги биир дойдулаахпыт, Ньурба куорат олохтоохо *Евгения Спиридонова* буолар.

Евгения Спиридонова дьиэ кэргэнин кытта фуд-букекка үлэлээбитэ 3-с сылыгар барда. Бастаан букетыгар сибиэһэй фрукталары кытта шоколады булкуйан сиэнэр букеттары оҥороро. Дьон ону хамаҕатык атыылаһара. Ким эрэ кэрэ-бэлиэ түгэннэргэ остуолу киэргэтээри ылара, ким эрэ күндүтүк саныыр доҕоругар, тапталлаҕар сюрприз гынара. Кэлин Евгения Спиридонова саҥа бородууксуйаны оҥорууга ылыста.

«Соторутааҕыта сувенирнай бородууксуйаны оҥорон саҕалаатыбыт, - *диэн кэпсиир кини.* – Хаҥаласка баар «Бэйэ туойа» мастарыскыайы кытта бииргэ үлэлэһэн, сувенирнай бородууксуйаны оҥоробут. Мин кинилэртэн туой көмүлүөктэрин атыылаһабын. «Сделано в Нюрбе» диэн мастан Ньурба коробкатын оҥордубут. Сыаната – 10 тыһ. солк. Онно 6 устуука араас сир аһыттан барыанньа, ыраастанар нобуор (туой көмүлүөктээх, кытыаннаах, сиэллээх), магнитка уонна чэй нобуора киирэр. Итинтэн кыра соҕус нобуор эмиэ баар, 3500 солк. сыаналаах. Онно ыраастыыр нобуор (сиэл, кытыан) уонна дьэдьэн, малина барыанньата киирэр. Ыраастанар нобуору туспа эмиэ атыылыыбыт, онно туой көмүлүөк уонна сиэл, кытыан баар, сыаната 2 тыһ. солк.

Үлэбин саҕалыырбар социальнай хантараагынан социальнай көмүскэл управлениетын нөҥүө 250 тыһ. солк. ылбытым. Социальнай хантараак - бэйэ дьыалатын тэринэн саҕалыырга уонна сайыннарарга дьоҥҥо дьоһуннаах көмө эбит.

Ньурбаҕа клубника олордуутунан дьарыктанар Егор Николаевич Егоровка тиийэн теплицатын көрбүппүт, улаханнык кэрэхсээн сүбэ-ама ылбыппыт. Былырыын улууска Норуот көҕүлээһиннэрин сылыгар клубника үүннэрэргэ бырайыак суруйан көмүскээн, улуустан 400 тыһ. солк. ылбыппыт. Ол үбүнэн билэр дьоммутугар, Хаҥалас нэһилиэгин уолаттарыгар, 15х7 миэтирэ иэннээх теплица туттарбыппыт. Онон улууспут салалтата биһиэхэ улаханнык көмөлөстө.

Миэхэ үлэбэр улахан көмөҥү ийэм Наталья Никитична оҥорор. Ийэбин кытта клубниканы олордубуппут быйыл номнуо иккис сыла. Эрдэ куораттан клубниканы сакаастаан аҕалтаран сиэнилләр букет оҥорор буоллахпытына, билигин букекка бэйэбит үүннэрэр клубникабытын туттабыт. Сиэнилләр букеппыт сыаната 2000 солк. саҕаланар.

Клубниканы ыам ыйын бүтүүтэ олордон баран от ыйыттан отонун хомуйан барабыт. Былырыын теплицабытын сэтинньигэ диэри үлэлэппиппит. Быйыл даҕаны оннук гынар былааннаахпыт. Тымныы кэмҥэ теплицаҕа оһох туруоран оттон сылытабыт. Тымныйдаҕына клубника ордук бөдөҥүүр, элбэх аһылыгы биэрэр эбит.

Клубника көрүҥэ кэрэтин, минньигэһин аанньа, бэйэтэ эмиэ сол курдук элбэх көрүүнүистиини эрэйэр. Анал холодильниктаахпыт, онно хомуллубут клубника +6 кыраадыска 3-4 күн хаачыстыбатын сүтэрбэккэ сытар. Клубника үүннэриитин туһунан билиибин-көрүүнэн кэҥэттэн, маастар-кылаастарга уонна куурустарга үөрэнэбин, Ютубу көрөбүн, соҕуруунан элбэх куораттарга тиийэ сырытым. Дьонум миигин өйүүллэр, өйдүүллэр. Инникитин клубниканы сылы эргиччи үүннэриэхпитин, бэйэбит бородууксуйабытын атыылыырга маҕаһыын астыахпытын баҕарабыт».

Кэрэхсэбиллээх дьарыктаах, саҥа-сонун хайысхаҕа ылсан үлэлии сылдьар Евгения Спиридоноваҕа инники былааннара ситиһиилээхтик олоххо киирэригэр баҕарабын.

Ньурба — мин куоратым

П.Мартынов аатынан Дендрологическай сквер

Тапталлаах Ньурба куораппыт төрөөбүт күнүгэр өссө биир кэрэ миэстэ тупсан, саҥардыллан дьону-сэргэни үөртэ.

"Сири-дойдуну ырааҕынан-чугаһынан үтүө үлэһит дьоносэргэтэ иһитиннэрэллэр, сураҕырдаллар", диэн сахаларга өбүгэ саҕаттан тиийэн кэлбит бэргэн этии баар. Ньурбабыт дорҕоонноох аатын иһитиннэрбит дьоннорбутуттан биирдэстэрэ эколог Петр Николаевич Мартынов буолар. Төрөөбүт дойдутун, Ийэ айылҕатын ис сүрэҕинэн таптаан, айылҕа харыстабылыгар хорсуннук туруласпыт, көмүскэспит дьиҥнээх патриот, Саха сиригэр айылҕа харыстабылыгар аналлаах хамсааһын биир бастакы төрүттээччитэ, Ньурба чулуу уола П.Н. Мартынов киллэрбит сүҥкэн кылаатын норуот билинэн 2007 сыллаахха бюст оҥоһуллубута. Эскиһин талааннаах худуоһунньук Дорофей Егоров уонна биллиилээх скульптор Афанасий Романов айбыттара. Бу сыл общественность көҕүлээһининэн Ньурбаҕа Бүлүү өрүс биэрэгин үрдүгэр Петр Николаевич Мартынов аатынан сквер арыллыбыта.

Петр Мартынов саха норуотун кэнчээри ыччата ыраас салгыннаах сырдык халлаан анныгар чээл күөҕүнэн суугунуур кэрэ айылҕатын иһигэр үүнэ-үөскүү, чэчирии-сайда турарын туһугар олоҕун анаабыт киһи. Кини аатын, үлэтин үйэтитэргэ араас хайысхалаах үлэлэр ыытыллаллар. Сэбиэскэй түөлбэ олохтоохо, киин бибилэтиэкэ оҕону-ыччаты кытта үлэлиир салаатын методиһа, СӨ үөрэҕириитин уонна культууратын туйгуна, «Култуура үлэһиттэрин профсоюһун сайдыытыгар кылаатын иһин», «Ньурба куорат патриота» бэлиэлэрдээх Ирина Ивановна Павлова «Петр Мартынов аатынан Дендрологическай сквер» бырайыага "Алмазкредитсервис" гранын сүүйэн быйыл сайынтан бу сквергэ тэтимин быспакка үлэ күүскэ барда. Бырайыак аата да этэринэн бу сквергэ мас эгэлгэтэ Бүлүү эбэни өҥөйөн көрө турдуннар, кэнчээри ыччакка тулалыыр эйгэни, айылҕаны харыстааһыҥҥа үтүө өйдөбүлү сахтын диэн үөскээбит үлэ буолар.

Ирина Ивановна чугас дьонун түмэ тардан сайын устата үгүстүк түбүгүрдэ. Альбина, Владимир Лазаревтар сиэннэрэ Дайааналыын, Альбина Иудина дьиэ кэргэнинээн бука бары биир хамаанда буолан атыттары көҕүлээтилэр. Маны сэргэ, «Алмазкредитсервис» (Новгородова А.А.), Ньурба куорат дьаһалтата (баһылык Игнатьев Г.В.) ДРОП (дириэктэр Седалищева С.П.), «Арыылаах» ХЭТ кэлэктиибэ (ген.директор Тихонов А.Н.) "Ситим" УК (Яковлев М.Д.) уо.д.а.

Айылҕабыт барахсан силигилии үүнэр маһыгар-отугар хайаатар да тыынар тыыннаах көтөр-сүүрэр баар буолар. Сквер мастарыгар эрдэттэн ыйаммыт чыычаах уйаларыгар Сэбиэскэй түөлбэ оҕолоро ас ууран айылҕабыт оҕолорун күндүлүүллэрэ үгэскэ кубулуйда. Ньурба куорат 3 №-дээх оскуола 3 «а» кылааһын үөрэнээччитэ Айсиэн Михайлов идиэйэтинэн АРТ объект «Многоквартирный скворечник» бырайыак оҥорбутунан «Лучший домик для птичек» күрэх тэриллэн олус ситиһиилээхтик ааста. Ньурбаттан, Убайаантан, Антоновкаттан, Ньурбачаантан, Таркаайыттан уонна Чуукаартан 43 үлэ киирэн бу бырайыакка үлэлиир хамааданы соһутта да, үөртэ да... Биэс бастыҥ кыайыылаах оннугар 15 кыайыылаах таҕыста.

Уопсай эйгэни сайыннарар дирекция директора С.П. Седалищева олус үөрэн туран элбэх үлэтин аахан, үлэ барыта хаачыстыбалаахтык уонна тапталынан оҥоһуллубутун тоһоҕолоотоэ, 5 кыайыылаахха добун суругу сэргэ араас суумалаах туоһу суругу туттарда. Хамаанда аатыттан А.А. Лазарева эбии 5 кыайыылааҕы бэлиэтииригэр В.А.Петрова аатынан Ньурбатааҕы кырдьаҕастар уонна инбэлииттэр дьиэлэрин (директор Семенова И.Ф.) 4 олохтооҕо кыттыбытын долгуйа иһитиннэрдэ. Михайловтар дьиэ кэргэттэрэ эмиэ 5 кыайыылааҕы бэлиэтээн добун суруктарын сэргэ бириистэрин биэрдилэр. Кыттааччыларга бука барыларыгар туоһу суруктар тигистилэр. «П.Мартынов аатынан Дендрологическай сквер» аһыллыан биир хонук иннинэ киирбит 43 чыычаах дьиэтэ биир баҕанаҕа иилиллэн кэрэ көстүү буолла.

Бырайыак үлэтин саҕалыаҕыттан телеграмҥа «Сэбиэскэй түөлбэ» ханаал аһыллыбыта. Онон үлэ хаамыыта иһиллэ турар. Манна 1976 сылтан хатыҥ, бэс, тиит, харыйа, тополь үүнэн тупсан-ситэн тураллар. Сквер саҥалыы тыыннанарын бастакынан сэргээбит, өйөөбүт киһинэн Петр Николаевич кэргэнэ, билигин Дьокуускайга олорор СӨ культууратын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ Раиса Гавриловна Мартынова буолар. Дендрологическай саадка анаан вишня, сибиир харыйатын, облепиха икки көрүҥүн бастакынан ыыппыта.

«Ньурба уоттара» түмсүү актива, СӨ культууратын туйгуна Валентина Дмитриевна Федотова черемуха, боярышник, яблоня, спирея талах, кыһыл талах, Альбина Иудина акация, бузина, Николай Петрович Николаев тэтиҥ, Лесхоз (директор Угапьев В.Г.) рябина биэрэннэр дендрологическай саад бастакы хардыытын эрэллээхтик оҥордо.

Бу күн мастары куораппыт салалтатын үлэһиттэрэ, түөлбэ олохтоохоро оҕолордуун тэҥҥэ олортулар. Хас мас аайы куар кодтаах өйдөбүннүктэр (мас аата латыынныы, нууччалыы, сахалыы суруллубут) бааллар.

Сквер тимиринэн эргитиллибит кэҥээбит олбуордаах, биир кылаас, 25 оҕо киирэн олороллоругар сөп миэстэлээх олус кыраһыабай беседкаҕа сайын устата барбыт үлэни-хамнаһы сырдатар хаартыскаларынан уонна экологияҕа, П.Н.Мартыновка анаммыт быыстапка турда.

Сэбиэскэй түөлбэҕэ Ньурбатааҕы киин бибилэтиэкэ элбэх үлэһитэ олорор. Быйыл сайын бырайыак иһинэн оҕолорго тэрээһиннэр бибилэтиэкэ иһинэн ситимин быспакка ыытылыннылар. Тииттэр араастарын туһунан үөрэтии таһынан айылҕаны кумаахыга, Бүлүү өрүс тааһыгар уруһуйдаабыттара быыстапка буолан мустубут дьон болҕомтотун тарта. Тииттэр араастарын туһунан оҕолор мустубут дьоҥҥо кэпсээтилэр.

Дендрологическай саад аһыллыытыгар дьоһун ыалдьыт үөрэҕирии туйгуна, СӨ ытык кырдьаҕаһа, Ньурба бочуоттаах олохтооҕо, Петр Мартынов бииргэ төрөөбүт убайа Николай Николаевич Мартынов мустубут дьоҥҥо, оҕолорго бырааттын туһунан кэпсээһинэ, Бүлүү өрүс сүһүрүүтүн, «Кристалл» уонна «Кратон-3» сир аннынааҕы ядернай дэлби тэптэриилэр, Байконуртан ыытыллар ракеталар тобохторун сүлүһүннээх бөхтөрө киһиэхэ дьайыыларын тохтоторго Петр Николаевич чинчийиитин уонна туһааннаах буруйдаах тэрилтэлэртэн төлөбүрү ирдээһиҥҥэ үлэтин сырдатта, сквери көрөр, туспарар, ситэрэн биэрэр Сэбиэскэй түөлбэ олохтоохторугар истиҥник махтанна. Тэрээһини киин бибилэтиэкэ кыраайы үөрэтэр салаатын бибилэтиэкэрэ Маргарита Ноева иилээн-саҕалаан ыытта.

«Ньурба куорат» МТ баһылыга Геннадий Васильевич Игнатьев маннык хамсааһын оройуон эрэ үрдүнэн буолбакка республика үрдүнэн кэнчээри ыччакка иитэр-үөрэтэр суолталааҕын, инникитин даҕаны тиһигин быспакка сылтан сыл аайы сайдан иһиэн, элбэх скворечник биир сиргэ түмсүбүтэ Ньурбаҕа бастакы хардыы буоларын бэлиэтээн туран бырайыак ааптарыгар, Сэбиэскэй түөлбэ активыгар, кырачаан патриоттарга махталын биллэрдэ.

Хайа да баҕа санаа, ханнык да үлэ үп-харчы өттүттэн көмөтө суох хамсаабат, инникитэ-кэскилэ суох буоларын билиҥҥи үйэ дьоно бары өйдүүбүт. Күүс-көмө буолар күндү спонсордарбытыгар ис сүрэхтэн тахсар махталы И.И. Павлова тириэртэ уонна хас биирдии көмөлөспүт тэрилтэлэргэ, биирдиилээн дьоҥҥо "Айылҕабыт бэйэбит ытыспыт иһигэр" диэн суолталаах күп-күөх маһы киһи илиитэ тутан турар олус дириҥ ис хоһоонноох бэлэхтэрин туттарда.

Чулуу дьоно иһирэхтик ахтыллар, айар тутар ыччата алгыһынан арчыланар Бүлүү Эбэ үрдүгэр күннэтэ тупсар-сайдар Ньурбабыт куората өрүү кэрэтийэ-чэлгийэ эрэ турдун, тапталлаах Бүлүү Эбэбит барахсан үйэлэри уҥуордаан уста сыттын, бар дьонун, оҕолорун араначчылыыр-алгыстыыр күүһэ өһүллүбэтин, диэн баҕа санаа бастыҥынан салайтаран оҥоһуллубут бырайыак инникитин да өйөбүллээх буоллун, түмсүүлээх Сэбиэскэй түөлбэ күөх саада барыбытын угуйаыҥыра турдун!

Надежда ИВАНОВА.

Аҕам саастаахтар күннэригэр

Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриилэрэ эмсэҕэлээбит норуот хаһаайыстыбатын чөлүгэр түһэриигэ сүөһү уонна хонуу үлэһиттэрэ, сылгыһыттар уонна булчуттар, трактористар уонна тутуу үлэһиттэрэ ыччаты, оҕону-дьахтары, оҕонньоттору түмэ тардан геройдуу үлэлээбиттэрэ.

ТЫЫЛ, ҮЛЭ ГЕРОЙДАРА

Күүрээннээх үлэҕэ ким тугу сатыыра улахан оруоллааҕа. Захаров Гаврил Егорович кыанар соҕус дьону мунньан титиригинэн туу өрөн өрүскэ сыалыһарга туулаан дьону аһаталыыра. Ийэлэрэ Мария Алексеевна колхоз ачаах лэппиэскэтин сайын аайы оҥороро. 4 кылааһы саҥа тахсыбыт кыыстара Анастасия дьиэ араас үлэтин таһынан ийэтигэр сайыны супту итии оһоххо лэппиэскэ буһарара. Уоллара Иннокентий-Мархаас олох кыратыгар атынан от оҕустарара. Ноговицына Ирина Романовна эмээхсин кымыс кутан колхозтаахтары кымыһынан аһаталыыра. Кыһын ыаллар оттук маска көмөлөсүһэн дьукаахтаһан кыстыыллара. Ийэбит Чыычаахтыырова Маайа дьиэтин интернат остолобуойугар биэрбитэ. Бэйэтэ сайын трактористарга ас астыыра уонна оҕуһунан тракторга уу баһара. Ону трактористар радиатордара тэстэр буолан, оннооҕор уһун баанынаны туораатахтарын аайы кутталлара. Трактористар сир бөҕөнү солууллара, хайдахтаах да баай тиитэри силистэри-буордары түөрэ сүргэйэллэрэ, сыһыы кытыытынааҕы кырыс сирдэри кытта таттараллара. Ол эрээри

Степанов Николай Егорович .

күнүс куйааһа бэрт буолан уонна үлэни түргэтэтээри түүннэри-күнүстэри икки сменанан үлэлиилларэ. Иванов Пуд Иннокентьевич үммүт бурдугу ат самоскидынан быстарбытын, бурдук баайыытын быһымах үлэтигэр Иванова (Григорьева) Татьяна Федоровна, Татаринова Ульяна Васильевна, Захарова Александра Игнатьевна, Захарова Евдокия Егоровна, Васильева Матрена Степановна, Татаринова Валентина Васильевна, Татаринова Анна Филипповна, Максимова Евдокия Егоровна, Захарова Валентина Николаевна о.д.а. элбэх ыал ийэлэрэ, кыргыттара чахчы социалистическайдыы куоталаһан үлэлиилларэ. Бааһына аайы кылааттаах бурдук кэккэлиирэ. Бурдугу кыһыннары молотилканан сыстараллара.

Колхозтаах эдэр ыччат механизатор идэтигэр талаһара. Ол курдук, Ворошилов аатынан колхозтан Иванов Василий Иннокентьевич, Захаров Григорий Николаевич, Григорьев Егор Иннокентьевич, эдьийим Сөдүөрэ - Семенова Федора Федоровна о.д.а. МТС-ка трактористар курстарыгар үөрэнэн өр сылларга ситиһиилээхтик үлэлээбиттэрэ.

Колхоз үгүс үлэтэ илиинэн, оҕуһунан, атынан толоруллара. Илиинэн от охсуутугар Иванов Дмитрий Иннокентьевич уонна Григорьев Иннокентий Иннокентьевич иннилэрин биэрбэттэрэ. Оттон дьахталлартан Васильева Александра Федоровна уһулуччу чорбойоро.

Сылгыны көрүүгэ-харайыыга, аты үлэҕэ сыһытыыга, ыһыахха сүүрүк аттары баайыыга, үөрэтиигэ олох кыра эрдэҕиттэн сыһыаннаах Тимофеев Михаил Васильевич дьон-сэргэ хайҕабылын-махталын ылыан ылбыта. Уолаттары акка сыстаҕас буоларга үөрэтэлээбитэ.

Тимир ууһунан айылҕаттан талааннаах тулаайах уол Андреев Александр Семенович үлэлээбитэ. Колхозка уонна ыалларга хортуоппуй көмөр тээпкэ бөҕөнү оҥороро, ат булууктарын, лиэмэхтэрин, боронньулар тиистэрин уокка кытардан баран тардара, хатарара, хотуур туурата эбэтэр мохсоҕоло тостубутун холбуу тутан хараҕатаан, суоххайан биэрэрэ.

Колхоз араас ыарахан үлэлэригэр кыайыылаах дьоннор Ноговицын Семен Гаврильевич, сэрии кыттыылааҕа, Афанасьев Василий Афанасьевич — кыдамаһыт, эдэр уолаттар Софронов Егор Афанасьевич, Афанасьев Василий Николаевич, Захаров Иван Егорович, Чарпыков Федор Спиридонович, Васильев Семен Степанович, Афанасьев Андрей Васильевич, Яковлев Николай Михайлович о.д.а. сылдьыбыттара.

Кыргыттар эмиэ араас үлэҕэ олох кыраларыттан туруулаһан үлэлиилларэ. Васильев Степан Васильевич кыыһын Аанысканы илдьэ сылдьан атынан от оҕустарара. Захарова Валентина Михайловна ийэтэ Захарова Анна Петровна ачаах лэппиэскэтин оҥорон үлэһиттэргэ таһара. Анна Петровна улахан уола Николай сурук да, илии да үлэтин толороро. Колхозтаах кыргыттар Захарова Марфа Акимовна, Чарпыкова Анна Спиридоновна, Григорьева Мария Иннокентьевна, Емельянова Пелагея Софроновна, о.д.а. от үлэтин эрэллээх үлэһиттэрэ этилэр.

Эдьиийим Семенова Александра Федоровна-Өлөксөөн, эдэркээн саахыгар сэрии, сут-кураан сылларыгар колхозка хара да, салайар да үлэлэргэ сылдьыбыта. Нҕурбаҕа биир сыллаах колхознай оскуолаҕа үөрэнэн сэрии сылларыгар фермаҕа сэбиэдиссэйдээбитэ. 1946 сыллаахха үрдүк үүнүү звеньевойунан үлэлээн гаатыттан 12-лии центнер бурдугу үүннэрэн оройуоҥҥа бастаабыта. 1948 сыллаахха колхоз бары үлэтин билэр, киһи барыта эрэнэр уонна сүбэлэтэр киһилэрин, колхоз ревизионнай комиссиятын председателинэн талбыттара, колхозтар председателлэрин курсугар үөрэттэрбиттэрэ.

Ворошилов аатынан колхозтан кыайыы туһа, олох туһа диэн эдэр эрчимнэрин биэрэн үлэлээбит, наҕараадаҕа тиксибит да, тиксибэтэх да колхозтаахтар ааттарын суруйан нэһилиэк музейыгар үйэ-саас тухары дьон билиитигэр таһаардыннар диэн туттардым. 109 колхозтаах дьон араспаанньатын, аатын, аҕатын аатын суруйдум.

Биллэрин курдук, оччотооҕу колхозтаахтар үгүстэрэ суохтар. Ол оннугар оҕолоро, сиэннэрэ, билэр дьонноро бааллар. Онон дьоннорбут ааттара ситэри аатааныа, суруллуо диэн эрэнэбит. Биир тылы булан, бииргэ үлэлиир хайдахтаах курдук күүстээҕин, көхтөөҕүн, тирэхтээҕин, эрэллээҕин кэлэр көлүөнэлэргэ көрдөрбүт улуу чиэстээхтэр, улахан өнөлөөхтөр.

Кыайыылаах өбүгэлэрбит туппут, түстээбит олохторо салҕанан бара турдун.

Ааспыт олоҕу билбэккэ эрэ кэлэр олох кэскилин сөпкө тэринэр табыллыбат. Көлүөнэни көлүөнэ иитэр. Ол иһин оҕолорбут, сиэннэрбит историяны билиэхтээхтэр, кимтэн да хаалсыбакка үөрэниэхтээхтэр, үлэлиэхтээхтэр. Киһи аймах олоҕун уларыта туппут техника барахсан күүһүн, кыаҕын, араас аналын билиэхтээхтэр, баһылыахтаахтар.

Оччоҕо эрэ биһиги сүүрбэ биирис үйэ сайдыылаах олоҕун кытта тэҥҥэ барсыахпыт, олохпут сайдыытын туох да тутуо, тохтотуо суоҕа.

Николай Егорович СТЕПАНОВ,
тыыл, үлэ бэтэрээнэ,
Антоновка, 2009 с.

Советскай Союз Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриитин унаардаах уһун 4 сылын устата биһиги нэһилиэкпит армияҕа барбыт кэргэттэрин солбуйан, оҕолорун дьоннорун, дьиэлэрин-уоттарын көрүнэ-көрүнэ, байыаннай нолуогу, о.д.а нолуоктары, эт-үүт нолуогун төлүү-төлүү, ол таһыгар байыаннай үөрэххэ саастара хабыллар өттө үөрэнэ-үөрэнэ биһиги ийэлэрбит уонна эдьиийдэрбит Кыайыы туһугар, тыыннаах буолар туһугар колхоз, нэһилиэк үлэтигэр күнүстэри-түүннэри күүрүүлээх үлэ үөһүгэр күүскэ туруммуттара.

Тыалыкы нэһилиэгин кыргыттара — тыылга

Оччотооҕу кыргыттар уонна дьахталлар, холобура, «Сталин» аатынан колхозтан Иванова Матрена (Байыас Василий кэргэнэ), Николаева Мария Климовна (Модьу Маайа), Илларионова Дария (Дуобат эмээхсинэ), Татаринова Анна Александровна, Иванова Степанида Семеновна (тыла суох), Шадрина Мотрена Петровна, Яковлева Мотрена Григорьевна, Яковлева Анна Герасимовна, Федорова Анастасия Кузьминична, Антонова Дария Петровна, Антонова Александра Прокопьевна, Антонова Марфа Никифоровна, Саввинова Федора, Илларионова Анастасия (Петр Гаврильевич Илларионовтаах ийэлэрэ), Васильева Дария Ивановна (Васильев Егор Михайлович кэргэнэ), Степанова Ефросинья Романовна, Саввинова Мария Николаевна, Кылбанова Анна Романовна, Кылбанова Акулина Романовна, Григорьева Евдокия (Биэтэс кэргэнэ), Петрова Марфуса Семеновна (Петров Миша кэргэнэ), Яковлева Ульяна, Ноговицына Татьяна Николаевна (Өҥкөй кыыһа), Пахомова Февронья Пахомовна. Мин билэрбинэн, “Ворошилов” колхозтан: Куприянова Марфа Акимовна (Кэтэрээһэй Марфа), Захарова Марфа Акимовна, Захарова Анна Петровна, Ноговицына Ирина, Семенова Федора Федоровна, Степанова Елена (Өрөҕөлөөх Өлөөнө), Иванова Евдокия (Дьыкка), Семенова Мария (Семенова Аида Константиновна ийэтэ), Софронова Татьяна Ильинична, Ноговицына Нимиэндьин, Малыгина Татьяна, Герасимова Анна (Хоноох эмээхсинэ), Чарпыкова Мария. Захарова Мотрена (Көтүкэ кэргэнэ), Чычаахтырова Мария Федоровна, Васильева Елизавета Федоровна, Захарова Марфа Акимовна (Бабы Марфа).

Эмиэ мин өйдүүрбүнэн “Киров” колхозтан: Никифорова Пелагея Павловна, Иванова Мария Павловна, Баянова Анастасия Сергеевна, Афанасьева Евдокия Ивановна, Иванова Анастасия Васильевна, Кононова Марфа Семеновна, Саввинова Федора Дмитриевна, Саввинова Татьяна Дмитриевна (Сэппиэ балтылара), Федорова Пелагея Алексеевна, Семенова Ирина (Чөрбөгөс эмээхсинэ), Федорова Акулина Даниловна, Федорова Елена (Нҕыыкан

Яковлева Зоя Афанасьевна.

эмээхсинэ), Татаринова Евдокия (Бөккөн — Татаринов Семен Павлович ийэтэ), Тимофеева Дария Семеновна, Кононова Вера, Иванова Евдокия (Яков Петрович Иванов кэргэнэ), Тимофеева Анна (Хоххуллар эмээхсинэ), Никитина Мария (Байыас Уйбаан кэргэнэ) үтүө суобастаахтык, тахсыылаахтык, кыайыылааахтык дойдуларын дьоннорун туһугар үлэлээн ааспыттара, кинилэртэн билигин ким да суоҕа улахан хомолтолоох.

Аҕа дойдуну көмүскүүр уоттаах сэрии сылларыгар Тыалыкы нэһилиэгэр, нэһилиэк, колхоз салайар үлэтигэр үлэлээбиттэрэ: Тыалыкы нэһилиэгин председателинэн - Иванова Варвара Васильевна, нэһилиэк советын секретарынан - Степанова Ефросинья Романовна.

Куочайга аһыллыбыт детдомҥа воспитателинэн Тимофеева Александра Михайловна, Иванова (Егорова) Наталья Григорьевна, фельдшеринэн Ноговицына Ирина Григорьевна үлэлээбиттэрэ.

Нҕурба оройуонунааҕы үп салаатыгар кылаабынай бухгалтерынан Иванова Парасковья Петровна үлэлээбитэ. Онтон “Ворошилов” колхозка хонуу биригэдьииринэн, счетоводунан Семенова Александра Федоровна, завхоһунан Марфа Алексеевна Захарова, «Сталин» колхозка хонуу биригэдьииринэн Нҕурбатааҕы 1 сыллаах холкуоһунай оскуоланы бүтэрбит кыыс Кылбанова Акулина Романовна үлэлээбитэ.

Маны таһынан биһиги нэһилиэкпит кыргыттара сэрии буола турдаҕына трактористар курстарыгар, МТС-ка Яковлев Афанасий Семеновиһынан, МТС механиктарынан үөрэтиллэн трактористарынан чахчы таһаарыылаахтык, күргүөмнээхтик, көхтөөхтүк үлэлээбиттэрэ. Ол түмүгэр, оччотооҕу сиэринэн бурдук, хортуоппуй үүнүүтүн, от оттонуутун үлэтин кыайа үлэлээн, үмүрүтэн, онтон дохуот оҕото аахсан дьылы-хонугу, аас-туор олоҕу туораабыппыт мэлдьэҕэ суох.

Онно үөрэнэн тракторист идэтин ылан үлэлээбиттэрэ: Васильева Елена Семеновна, Антонова Дария Петровна, Антонова Александра Прокопьевна, Андреева Елена Семеновна, Иванова Христина Ивановна, Яковлева Пелагея Семеновна, Саввинова Мария Николаевна (тракторнай биригээдэ биригэдьиирэ), Николаева Мария Климовна, Семенова Федора Федоровна, Тихонова Александра Степановна, Кондратьева Ирина (Балтараа Ирина).

Үөһээ ааттаммыт биһиги ийэлэрбит, эдьиийдэрбит, эбээлэрбит үлэлээн олорон ааспыт олоххо дьулуурдарын, инникигэ эрэллэрин, билигин кырдьан олорон санаатахха, кинилэр чахчы дьиҥнээх олоҕу, дьон-норуот туһугар олорон ааспыттар эбит!

От оттоон, мас мастаан, сир хорутан, бурдук, хортуоппуй ыһан, ынах ыан, сүөһү көрөн, оҕо төрөтөн, иитэн-аһатан, дьиэ-уот көрөн, нэһилиэги-холкуоһу салайан сэрии ыарахан сылларыгар тыылга Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэлэрин иһин 1941-1945 сс. ССРС Верховнай Советын уураахыанан бэриллибит мэтээлинэн бары наҕараадаламмыттара.

ЯКОВЛЕВА Зоя Афанасьевна,
холкуоһунай-сопхуоһунай тутул үлэтин бэтэрээнэ, коммунистическай үлэ ударнига.
Антоновка, 2009 с.

Н.Н.Чусовской аатынан Антоновка орто оскуолатын музейын архивыттан бэлэмнээтэ Захарова П.М.

К 70-летию Амакинской экспедиции

Мои амакинские годы

1977 год стал началом моей трудовой деятельности. В июне защитил свой дипломный проект с оценкой «отлично». Учеба в геологическом отделении инженерно-технического факультета ЯГУ давалась мне легко. В июле-августе был на военных сборах в воинской части Забайкальского военного округа около г.Сретенск Читинской области, по окончании сборов присвоили звание лейтенанта запаса и должность командира автомобильного взвода. В сентябре по итогам конкурса дипломных работ по геологии мне вручили Почетную грамоту от НТО «Горное» Якутского геологоуправления.

Уже в начале октября был в отделе кадров Амакинской экспедиции, откуда направили главному геологу, который наложил резолюцию о направлении меня в стационарную Верхне-Алакитскую ГРП № 215 круглогодичного действия на должность старшего техника-геолога. Партия проводила поиски кимберлитовых трубок, перекрытых пластовыми интрузиями долеритов и континентальных отложений пермско-карбонового возраста.

База нашей партии находилась в 60 км западнее поселка Айхал, на правом берегу реки Алакит притока реки Оленек. Начальником партии был Заколдаев Евгений Александрович, уроженец Ленинграда. На базе проживали около ста работников партии, это, в основном, были буровики и горнорабочие. Жили в деревянных общежитиях, отопление печное. Были аэропорт, столовая, магазин, пекарня, котельная, дизельная, гараж, баня, клуб, медпункт и т.п. Снабжение было от ОРСа экспедиции на очень высоком уровне, были продукты и товары, в том числе зарубежные, которых в магазинах Нюрбы не увидишь. Библиотека хорошая, было много журналов и подписных изданий.

Основные работы проводились в зимнее время. Несколько бригад круглосуточно проводили бурение скважин станками ЗИФ-650Мс продувкой забоя сжатым воздухом по квадратной сети 500х500 м на глубину 50-100 м. На смене по 12 часов находились бурильщик и помощник бурильщика, вечером пересменка. Жили в вагончиках, бульдозером С-100 через каждые 2-3 дня перетаскивали буровые станки на новые точки.

Работа геолога заключалась в точном установлении места бурения скважины и документации керна из скважины с отбором проб на анализы. Было очень трудно зимой, когда температура опускалась до минус 60 градусов, ходили на охотничьих лыжах по глубокому снегу по пояс среди огромных глыб магматических пород базальтового состава черного цвета. При перевозках по камням часто лопались траки бульдозеров. Солнце еле появлялось к обеду, документацию керна проводили при свете фар. Было очень холодно, особенно мерзли пальцы рук.

Более всего выделялась бригада №1, под руководством Андрея Зиганшина, они не спеша и аккуратно бурили свои скважины, поломок и аварий почти не было. Всегда выполняли план и были лучшими в партии и экспедиции, даже занимали призовые места во всероссийских соревнованиях. Основной состав буровиков были из Ворошиловградской (ныне Луганская) и Донецкой областей Украины, дружный и работящий коллектив.

Бригады горняков были заняты на проходке шурфов глубиной до 20 м. Породы вытаскивали бадьями при помощи ворот. Летом эти породы обогащали путем промывки. Среди горняков лучшими бригадирами были Николай Сивохин и Владимир Стариченков.

В летнее время мы были заняты поисками алмазов путем отбора шлиховых проб со склонов и ручьев с промывкой, а также детальной документацией керна скважин. В один из таких летних сезонов на нашу базу прилетели сотрудники института СНИИГГиМС из г.Иркутск во главе с начальником отдела Г.Х. Файнштейном, первооткрывателем якутских алмазов. У них был договор с экспедицией на изучение разреза палеозойских отложений для прогноза поисков перспективных участков нахождения месторождений алмазов. Сотрудники института показали, как правильно изучать геологический разрез и расчленять толщи пород на отдельные свиты. В результате разработки критериев прогнозирования и поисков, на участках работ через несколько лет были обнаружены перекрытые кимберлитовые трубки «Кыллахская» и «Краснопресненская». Тогда ему, Григорию Хаимовичу было 64 года, он был бодрый, жизнерадостный и веселый человек. В перерывах между работой и вечерами рассказывал об истории открытия месторождений алмазов.

Из местных жителей в п.Алакит была семья Баишевых из Намского района, муж Юрий Тимофеевич был горным мастером на участке проходки шурфов, а жена Галина Семеновна – воспитатель детсада. Дочь и сын ходили в детсад, сейчас Ольга Юрьевна сотрудник учебно-методического отдела Мирнинского политехнического института, а Тимофей Юрьевич начальник горно-транспортного цеха МНГОКа. Еще был геолог Володя Потапов выпускник ЯГУ 1974 года.

Редко удавалось выйти из участка работ в п.Айхал, а потом на автобусе до п.Удачный, где работали на карьере Удачнинского ГОКа мои студенческие друзья из горного отделения ИТФ ЯГУ Николай Прокопьев, Александр Михайлов и Иван Кузьмин. В то время главным инженером комбината был Сергей Алексеев, а секретарем парткома Анатолий Попов. Строилась крупная обогатительная фабрика №12. Недалеко от п.Айхал были начаты разведочные работы на огромной по размерам трубке «Юбилейная», открытой еще в 1975 году.

Иногда ездили на рыбалку до небольшого незамерзающего зимой ручья Уэсяя Делингдэ, где сачками ловили хариусов, плавающих на русле ручья, прорезающего большую наледь. После кратковременной заморозки стучали молотком, чешуя отлетала, и можно было закусить деликатесом. Однажды после завершения полевого сезона съездили на вездеходе до реки Моркока на рыбалку. Тихими сентябрьскими вечерами хорошо ловились на «мышку» крупная рыба, как таймень и ленок, а на мушки на удочке – более мелкая рыба, как хариус и красноперка.

В апреле 1979 года перевелся на должность инженера-геолога в новую геолого-съемочную партию, которая базировалась в п.Нюрба и проводила групповую геолого-съемочные работы масштаба 1:200 000 на территории Сунтарского, Ленинского и Верхневилюйского районов.Партия находилась в одноэтажной камералке на берегу реки Вилюй. Начальником был Полунин Борис Николаевич, родом из поселка Нахабино Московской области, выпускник МГУ, а старшим геологом Алексеев Эрик Александрович один из первых выпускников геологов ЯГУ. Из местных жителей работали геологи Николай Бурцев, Николай Семенов, Михаил Спиридонов, Павел Беленков, Клавдия Протопопова, буровой мастер Владимир Куприянов, горный мастер Сергей Дмитриев.

Зимой проводили бурение скважин глубиной до 200 метров для изучения отложений юрского и мелового возраста, проходку шурфов для вскрытия речных террас. А летом маршрутные геологические исследования и опробования водотоков. Основными средствами передвижения были вездеход, трактора ДТ-75 и С-100, лодки дюралевые, связка лошадей, иногда перебазировка осуществлялась вертолетами Ми-2 и Ми-8.

В эти годы у меня проходили производственную практику студенты из ЯГУ Юрий Кириллин и Юрий Никифоров. Они были мастерами на все руки, проблем с ними не было. После окончания университета продолжили работу в экспедиции, дружили семьями, вместе отмечали праздники и дни рождения.

В результате всех этих работ была составлена подробная геологическая карта и дана оценкана поиски месторождений полезных ископаемых. Было открыто месторождение бурого угля «Юнкюр» в бассейне правого притока р.Ботомоойу с запасами угля по категории С2 – 66 млн.т, прогнозные Р1 – 102 млн.т., всего в 40 км от с.Кюндядя Нюрбинского и с.Шея Сунтарского улусов. Жители этих сел могли бы начать добычу этих углей, вскрыша небольшая, всего 2-3 м.

Установлены еще 8 проявлений бурого угля, 2 проявления россыпного золота, 4 - кирпичных глин, 3 - песка, 6 - горелых пород. Здесь можно добавить, что в 1970-х годах вблизи с.Едей Вилюйской нефтеразведочной экспедицией было открыто Нижне-Тюкянское газовое месторождение в юрских отложениях на глубине 1200-1300 метров с запасами около 4 млрд. м3 и с пластовым давлением 12 Мпа, что соответствует давлении на магистральных газопроводах.

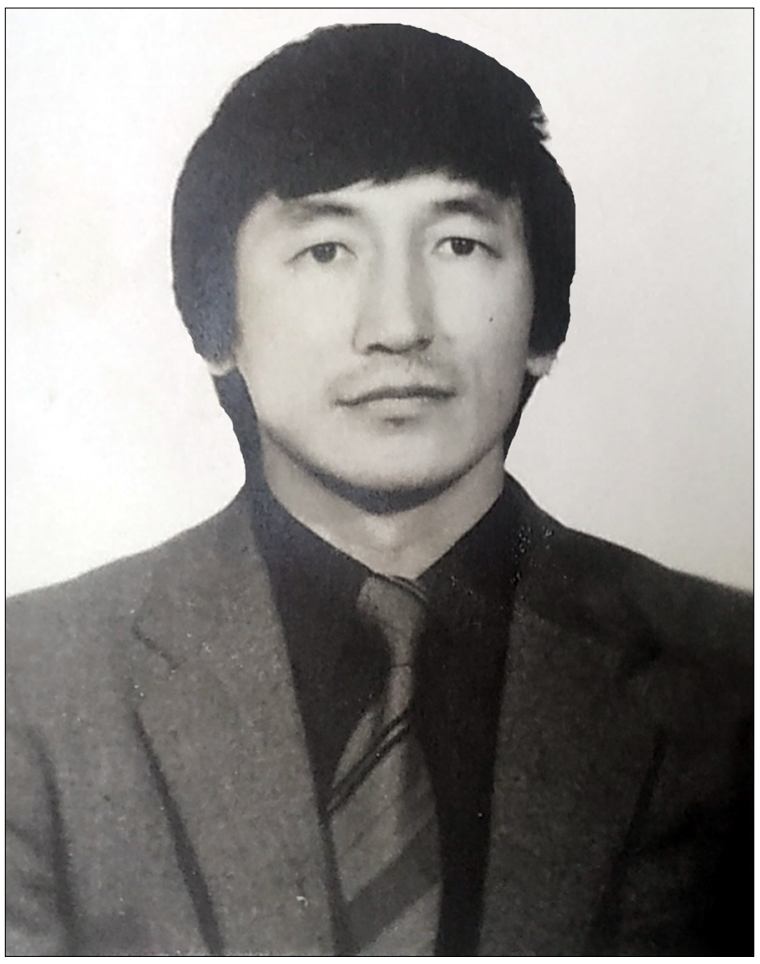

Анатолий Афанасьев.

В 1981 году в Нюрбинской партии был интересный случай. 15 июня молодая практикантка из Московского геологоразведочного техникума Наталья К. прилетела на небольшом вертолете Ми-2 с геологами на новый участок работ на правом притоке р.Ботомоойу, пока разбирали вещи и устанавливали палатку она решила немного погулять и пропала. Первый день старший геолог Эрик Алексеев со своим рабочим попытались сами найти пропавшую девушку. Но на следующий день пришлось сообщить руководству экспедиции об исчезновении Натальи К. Сразу были организованы поиски, несколько поисковых групп из геологов разбросали вертолетами на местах возможного нахождения девушки, но ничего не нашли. Ручей Тюмяти не имеет четкого русла. Долина, заросшая травой и кустарниками, пологие склоны – на таких участках даже опытному таежнику не трудно заблудиться. Наконец 19 июня Эрик Александрович с Николаем Семеновым нашли первые следы от кед Натальи, далеко от стоянки. По следам было видно, что она широкими шагами шла то вниз, то вверх по ручью. Но потом и эти следы потерялись. 3 июля была очередная переброска групп по большому радиусу выше среднего течения реки Ботомоойу. И, наконец, с вертолета геологи заметили следы на косах Ботомоойу, это через две недели со дня обнаружения первых следов! Начальник Нюрбинской партии Полунин Б.Н. опознал их: это были следы практикантки! Оказалось, она шла в противоположную сторону – вверх по реке. В пятницу, 10 июля, группа геолога Николаева Лазаря обнаружила свежие следы девушки. Тем же вечером, через 25 дней со дня пропажи, геологи Эрик Алексеев и Николай Семенов наконец-то нашли ее. Первые ее слова были: «О, это вы, Эрик Александрович! Как долго искали…» Ее силы были на исходе. Геологи дали ей немного молока. На руках Николай донес Наталью до стоянки, а Эрик сообщил в управление о находке. Врачи скорой помощи встретили вертолет прямо в аэропорту и сразу увезли Наталью в больницу. Был установлен диагноз: дистрофия. Девушка похудела, немного жаловалась на слабое головокружение и усталость. Ноги были израненные и опухшие, в последние дни она шла босиком – кеды порвались.

Наталья быстро восстановила силы и здоровье, через несколько дней ее выписали из больницы. Несмотря на свои приключения, она попросила разрешить ей продолжить производственную практику, но руководство экспедиции ей категорически в этом отказало. Студентке пришлось вместе с приехавшим за ней отцом вылететь в Москву. В техникуме Наталью хотели отчислить, но однокурсники сумели ее отстоять. После окончания техникума она устроилась техником-геологом в Красноярскую экспедицию, позже получила высшее образование. А ведь, когда она бродила по якутской тайге, ей было всего 18 лет. Девушку спасло, что от природы у нее было могучее здоровье и крепкая нервная система. Она, хотя городская девушка, не потеряла рассудок, не опустила руки, даже когда видела следы зверей, не боялась, мол, она видела их в зоопарке, «они добрые»… Днем спала, ночью шла, благо стояли белые ночи. Питалась редкими остатками прошлогодней смородины, голубики, толокнянки и, конечно, пила воду. Не оставалась на одном месте, видимо, потому, что считала

себя виноватой: сама потерялась и сама должна найти палатку. Иногда издалека видела вертолеты, но не обращала внимания. По реке Ботомоойу и ее притокам она видела охотничьи избушки, но ни в одну из них не зашла, обходила стороной, считая, что это чужая собственность…

Когда мой небольшой отряд базировался около песчаных обнажений коренных пород мелового периода на правом берегу р.Вилюй около границы с Верхневилюйским районом, на моторной лодке к нашей стоянке подъехали двое мужчин. Не представились и сразу начали расспрашивать нас, откуда и кто такие? Я ответил, что мы геологи Амакинской экспедиции. Небольшого роста пожилой мужчина очень обрадовался и сказал, что он тоже работал в этой экспедиции.Он в 1950-1956 годах работал заместителем начальника по политчасти Второй Восточной комплексной партии Амакинской экспедиции в с.Крестях. В то время часть рабочих была набрана из освободившихся из тюрем заключенных Дальстроя, дисциплины в бригадах не было. Он рассказал о событиях тех славных лет, как находили месторождения алмазов. Расспрашивал о своих знакомых, еще работающих в экспедиции. Нам пожелал удачи в геологии и рыбалке, поделился, что места здесь рыбные. Перед отплытием, я спросил у его напарника, кто этот интересный человек? Он сказал, что его напарника зовут Гольдман Абрам Спиридонович, старший инспектор рыбоохраны по группе Вилюйских районов! Мы еще в Нюрбе слышали, что на реке Вилюй работает грозный рыбинспектор Гольдман!

Однажды меня вызвали в производственно-технический отдел экспедиции, выписали нужные документы, дали револьвер с барабаном с пулями и сказали, что надо срочно вылететь в п.Усть Кут для получения средств взрывания. Хотя я не имел никакого отношения к взрывному делу, мне пришлось лететь туда, удалось быстро получить необходимые средства взрывания (капсюли-детонаторы, огнепроводные и детонирующие шнуры и т.п.) и на небольшом самолете Л-410 привезти в Нюрбу!

Через некоторое время тоже дали спецзадание мне съездить в Ленск для получения взрывчатки из большого склада и срочно перевезти в п.Айхал. Была сформирована большая колонна автомобилей марки УРАЛ с прицепами с опытными водителями, как Михаил Кислицын, Иван Кость, Владимир Танцюра, Валерий Афанасьев, Анатолий Сербин, Дмитрий Габинский, Виктор Эденгейзер, Юрий Боковиков и Александр Еремеев. За неделю опасный груз без происшествий был доставлен в п.Айхал. В дальнейшем с этими же водителями доставлял уже другие грузы и продукты на полевые базы геологической партии на отдаленных участках, а оттуда вывозил пробы и керн из буровых скважин по таежным дорогам, часто по бездорожью и глубокому снегу.

В 1990-х годах я сообщил руководителю Сунтарского комитета охраны природы М.Н. Семенову, что на берегу ручья Тээтэ левого притока р.Ботомоойу еще в 1960 году геологом Вадимом Филатовым были найдены остатки динозавров, и что, надо бы провести еще исследования на этом участке. Он с сотрудниками института геологии из г.Якутска организовал выезд на ручей Тээтэ, где еще раз были найдены остатки динозавров. Сейчас ученые, иногда школьники из Сунтарского улуса часто бывают на этом участке, в итоге которой найдены новые виды динозавров, а также окаменелые остатки рыб, ящериц и других млекопитающих! Значит 120-130 миллионов лет назад здесь было тепло, была пышная растительность и гуляли динозавры. В ближайшее время сунтарские ребята смогут отдыхать в собственном парке Юрского периода!

Оказывали шефскую помощь совхозам района по уборке урожая картофеля и капусты, заготовке сена и тальника. Особенно запомнилась поездка на УРАЛах на сбор картофеля в совхоз «Мархинский». Был организован палаточный городок на полсотни человек на местности «Ампаардаах» около крупного озера Дженкюде, недалеко от села Ынахсыт, в течение недели собирали картофель. От совхоза было прикреплено ответственное лицо, Иванов Николай Васильевич, знаменитый бригадир, небольшого роста, худенький, кавалер ордена «Знак Почета». Он с раннего утра до позднего вечера находился рядом, нам выделял наиболее урожайные участки, хвалил за качественную уборку. Завтрак, обед и ужин принимали строго в назначенное время. Бригадир нас обеспечивал свежей говядиной и сметаной во фляге. Вечером устраивали песни под гитару у костра, некоторые уходили пострелять уток или на сбор брусники. По окончании сбора были все довольные, ехали на грузовиках домой в Нюрбу с песнями и мешками с картошкой.

За успешную работу в Нюрбинской партии я был награжден знаком «Победитель социалистического соревнования» и Почетной грамотной экспедиции за высокие производственные показатели, как лучший по профессии геолог был занесен на доску Почета экспедиции.

Моя самостоятельная работа началась с назначения в 1982 году старшим геологом в новой Арга-Салинской партии. Новая партия проводила картировочные (масштаба 1:200 000)и общие поиски полезных ископаемых на территории Оленекского района, на границе с Красноярским краем. Заброска персонала, снаряжения и продовольствия на базы и лабазы осуществлялось вертолетами Ми-4 или Ми-8 через аэропорты Жиганск, Оленек или Полярный п.Удачный. Наши отряды передвигались путем сплава на резиновых лодках и на двух связках оленей. Каюрами работали братья Василий и Степан Ивановы из с.Харыйалаах Оленекского района. В начале олени были дикие, необъезженные, пришлось на ходу приучать их носить груз и передвигаться по пересеченной местности.На оленях было велено нагрузить груз весом не более 20 кг. В июне были полярные дни, солнце не садилось. Очень доставали комары, оводы и мошкара. Спасались только разведением дымокуров. А осенью с появлением грибов, олени поодиночке разбредались в разные стороны и уходили от стоянок. Каюрам приходилось долго собирать оленей в тайге.

Летом проводили шлиховое, мелкообъемное и крупнообъемное опробование всех водотоков на исследуемой площади. В ходе геологических исследований впервые были картированы известняково-доломитовые отложения рифового комплекса кембрийского возраста. Получается, что 500 миллионов лет назад в кембрийское время существовал большой Западно-Якутский риф, который начинался с Алданской антеклизы, проходил через Ленские Столбы (Ой Муранский риф) и до Анабарской антеклизы длиной до 2500 километров.

Восточнее рифа были установлены отложения битуминозные карбонатно-сланцевые породы куонамской свиты мощностью всего 40 метров с остатками трилобитов, вымершего класса первых морских членистоногих. А западнее рифа были картированы соленосные известняково-доломитовые отложения мощностью до 600 метров, где можно искать залежи нефти и газа. Из магматических пород было установлено наличие долеритов, в виде даек длиной до сотни километров и шириной до 20 метров.

Нашей партией установлены проявления алмазов, горючих сланцев, ванадия, бокситов и строительных материалов. Горючие сланцы можно использовать как топливо для котельных или для получения нефти или газа.

В реках было много рыбы, как ленок и сиг, нередко таймень. В озерах было полно карасей и гусей, летом линяли.

В течение трех полевых сезонов со мной на пару ходили молодые студенты: из Ухтинского индустриального института Коля Сыромятников, из Львовского университета Леня Селещук и выпускник Нюрбинской школы №2 Рашид Фахартымов. В маршрутах я учил их, как вести геологические наблюдения, определять свое местонахождение по компасу, солнцу, звездам, ветвям и мхам на деревьях, разжигать костер в дождливую погоду, ловить рыбу, стрелять из всех видов ружья без промаха, быстро устанавливать палатку, оказывать первую помощь при травмах и многое другое. Все эти нехитрые советы, несомненно, помогли им выживать и работать в экстремальных условиях полевой жизни. С поля они возвращались в родной город уже опытными таежниками, физически окрепшими, умеющими выходить из любых трудностей и неплохими деньгами.

Сейчас мои воспитанники: Николай Иванович – один из известных нефтяников страны, руководитель нефтяной компании (г.Москва), Леонид Михайлович – один из ведущих геологов Черноморского побережья (г.Геленджик) и Рашид Гавдулханович– начальник геологического отдела АК «АЛРОСА» (г.Мирный).

По завершении работ на Арга-Салинском объекте в 1984 году нашу партию в полном составе перебросили на новый участок на среднем течении р.Оленек, а партию назвали Чомурдахской. Здесь была проведена групповая геологическая съемка масштаба 1:50 000 и общие поиски алмазов. Ранее была выполнена аэромагнитная съемка, потом наземные магниторазведочные работы на аномалиях трубочного типа. Проведены маршрутные исследования, шлиховое и крупнообъемное опробование по рекам Чомурдах, Сопка, Укукит и Оленек.

В течение четырех полевых сезонов нами было открыто 18 новых кимберлитовых трубок! В экспедиции такие «урожаи» находок трубок были очень редкими. Обогащение кимберлитов из новых трубок проводилось на собственной обогатительной фабрике. В партии из местных работал геолог Борис Ефимов, скромный и исполнительный человек.

После выезда из полевых работ все геологи и геофизики приводили в порядок полевые дневники, карты, пробы и другие материалы. Строгая комиссия из геологического отдела принимала полевые материалы. А в течение зимы получали результаты анализов и писали отчеты. Карты в окончательном варианте чертили в оформительском бюро (руководитель Бухарева В.М.), где работали опытные картографы, как Львов И.М., Плотникова В.С. и Омукчанова О.В.. Тексты отчетов печатали на пишущих машинках в машбюро (руководитель Хамитова Т., Семенова М.Г.). Нередко проводились заседания научно-технических советов экспедиции по обсуждению планов и отчетов о проделанной работе. Иногда разгорались не шуточные разборки.

Были встречи молодежи с ветеранами. Секретарь парткома экспедиции, кавалер боевых орденов Арсений Панкратов рассказывал об участии в кровопролитных сражениях за Венгрию, о своей работе в отряде Н.А. Бобкова и Н.В. Кинд. Радист Михаил Бухарев рассказывал об участии в перегоне самолетов по трассе «Аляска-Сибирь», как он передавал радиограмму в Нюрбу от базы партии на р.Малая Ботуобуя об открытии трубки «Мир» - «Закурили трубку мира. Табак хороший».

Наиболее опытными радистами были Геннадий Горский и Андрей Туманов, которые обеспечивали надежную связь с полевыми партиями. Еще зимой проводились разные концерты, конкурсы и спортивные состязания между подразделениями экспедиции. Дружно проводили все праздники, особенно новогодние, друг к другу ходили в гости с подарками.

Запомнились празднования международного женского дня 8 Марта. В нашей одноэтажной геологической камералке работала уборщица, невысокая крепкая женщина Т.Горбатова. В день празднования она с утра приходила нарядная, а мы все дружно выходили в коридор и поздравляли ее с праздником, вручали цветы и подарки! В этот день счастливее ее никого не было! Такие же подарки получала знаменитая Матрена Николаева, тоже уборщица, ветеран труда.

В выходные любили выезжать на природу, собирать ягоды и грибы, на рыбалку или охоту. Наиболее заядлые рыбаки выезжали на зимнюю рыбалку на реку Тюнг или на глубокое озеро Муосааны около с.Кемпендяй.

В эти годы начальниками экспедиции были выпускники Львовского госуниверситета Побережский Владимир Александрович, а с 1980 года Кривонос Валентин Филиппович и с 1986 года Мещанчук Владимир Евлогиевич. Главным геологом был Кривонос В.Ф., а с 1981 года Подчасов Валерий Макарович.

Бессменным начальником геологического отдела был Хюппенен Тойво Павлович, выпускник университета в г.Петрозаводск Карелии. Очень скромный, корректный и принципиальный человек. Его отец работал в обкоме Карелии, но перед войной был репрессирован и расстрелян.

Старшим геологом по геологической съемке был Осипов Юрий Александрович, который был куратором моих отчетов, давал полезные и ценные советы. Он требовал писать отчеты простым понятным языком, только по достоверным результатам анализов и других исследований, не переносил, когда«красиво несли всякую чепуху».

Старший геолог по поискам П.Т. Федоров скрупулезно проверял результаты поисковых работ, критиковал нерадивых геологов за неумелое проведение поисков алмазов, часто в резкой форме. Он является одним из первооткрывателей месторождений алмазов на Накынской площадке.

За прошедшие двенадцать лет работы в знаменитой экспедиции прожита интересная, полная новых впечатлений жизнь. Это был период моего профессионального становления в дружном многонациональном коллективе экспедиции, где костяк составляли высокоинтеллектуальные и образованные геологи и геофизики. Горжусь своими коллегами, с которыми посчастливилось встретиться и работать.

Я считаю, что с выбором профессии геолога мне повезло. Когда приходишь на новые еще не исследованные территории, и через несколько лет уже знаешь геологическое строение и какие имеются полезные ископаемые, это интересно и круто. Безмерно рад, что в деле открытия кимберлитовых трубок Якутии есть доля моего труда.

В 1989 году началась перебазировка экспедиции в п.Айхал и мне пришлось уволиться с переводом на другую работу в п.Нюрба. Но я не забывал геологию, в школах проводил профориентационную работу, читал лекции, вел кружок «Горное дело и геология». Летом со школьниками ходили на геологические экскурсии, ездили в г.Мирный, посещали объекты АК «АЛРОСА», как карьер трубки «Мир», ОФ №3, институт «Якутнипроалмаз» и Мирнинский политехнический институт.

Однажды съездили в Кемпендяй, где ведется добыча каменной соли, каменных углей и цеолитов. Потом были в п.Кысыл Сыр, где ознакомились с технологией переработки газа в ЦДГ-1 АО «Газпром». Были на Накынской площадке, где ведется добыча алмазов. Ученики из нашего кружка приняли участие в Сибирской геологической олимпиаде, где трое стали лауреатами.

В последний раз ветераны экспедиции собрались весной 1995 года, когда страна отмечала 50-летие Победы в Великой Отечественной войне. В кафе «Весна» около Нюрбинского СМТ была организована встреча ветеранов войны и тыла, работавших в Амакинской экспедиции. От имени руководства района с юбилеем поздравил первый заместитель председателя райисполкома Р.И. Федоров, пожелал здоровья и вручил подарки. А ветераны за праздничным столом еще долго вспоминали об участии в боях с немецкими и японскими захватчиками, об открытии месторождений алмазов, пели песни военных лет под баян Германа Баскакова, кружились в вальсе.

Геолог Анатолий АФАНАСЬЕВ, Якутск.

Биһиги аттыбытыгар

Ньурба куорат чэчирии сайдан иһэригэр хас биирдии куорат олохтооҕо туора туруо суохтаах

Антонина СЕМЕНОВА.

Энергетик кыбаартал олохтоохторо Ньурбаҕа түөлбэнэн үлэ саҕаланыан иннинэ үлэлэрин саҕалаабыттара. Ол курдук 2007 сыллаахха аан маҥнай Дьарыктаах буолуу киин нөҥүө төлөбүрдээх үлэҕэ оскуола саастаах оҕолорго анаан биригээдэ тэрийэн, уопсай дьиэлэр кыладыапкаларын көтүрээһинигэр үлэлээбиттэрин, мас олордоннор түөлбэлэрин тупсарбыттарын туһунан Ньурба куорат бочуоттаах олохтооҕо, үөрэх эйгэтин бочуоттаах бэтэрээнэ Надежда Иннокентьевна Плотникова ахтан ааһар.

Ньурба куорат бочуоттаах олохтооҕо Надежда Иннокентьевна Плотникова түөлбэтин тутаах киһитэ.

Плотниковтар дьиэлэригэр үлэлээбит үлэлэрин туоһулуур түөлбэ үлэтин ахтыылара, баай ис хоһоонноох хаартыскаларынан планшет оҥоһуллан бэлэм матырыйааллар хараллан сыталлар. Маны барытын Плотниковтар дьиэ кэргэннэрин аҕалара Прокопий Николаевич оҥорон хаалларбытын ийэлээх кыыс кичэллээхтик харайан илдьэ сылдьалларыттан астына көрдүм. Бу үлэлэрэ көлүөнэттэн көлүөнэҕэ өссө да салҕанан бара туруо турдаҕа...

- Биһиги олорор сирбитигэр Энергетик кыбаарталга үлэ арыый эрдэ саҕаламмыта. Кыбаартал дьоно-сэргэтэ, оҕо аймах бииргэ мустан араас тэрээһиннэри ыытар буолбуппут. Оҕолорго сылын аайы кыра да буоллар үлэ булан биэрэр этибит.

Маҥнай дьиэҕэ олорор аҕам саастаах кырдьаҕастарга анаан тэрээһин тэрийэн ыытыыга кэргэним Прокопий Николаевич, кыыһым Вера Прокопьевна идеяларынан, сиэннэрбит Айаана уонна Айаан тэрийэн ыытарбытыгар кыттыбыттара. Бэйэлэрин кэмнэригэр үлэлээн ааспыт умнууга барбыт аҕам саастаах бэтэрээннэрбит сэргэхсийэн, санаалара көтөҕүллэн, олуһун үөрбүттэрэ, - диэн Надежда Иннокентьевна кэпсиир.

- 2009 сыллаахха куорат дьаһалтатын баһылыга Пан-сихэ Михаил Маркович Ньурба куоратыгар олорор сирдэринэн түөлбэлэри тэрийэн үлэлэтэргэ этии киллэрбитин, оччотооҕу улуус баһылыга Владимир Михайлович Прокопьев өйөөн, «Кыталык» култуура үлэһитэ Лариса Васильевна Петрова бырайыагынан түөлбэ үлэтэ саҕаламмыта. Түөлбэлэринэн салайааччыны талыыга оччотооҕу улуус баһылыга Владимир Прокопьев: «Энергетик кыбаарталга бэйэлэригэр үлэлии сылдьар салайааччылаахтар», - диэн эппит этэ.

Түөлбэнэн үлэ маҥнайгы тэрээһинэ кыһыны атаарыы этэ. Куорат олохтоохторо бүттүүн түөлбэлэринэн куоталаһыыга көхтөөхтүк кыттыбыттара, тэрээһин олус сэргэхтик тэриллэн ааспыта.

Ити тэрээһин кэнниттэн араас хабааннаах күрэхтэһиилэр: «Түмсүүлээх түөлбэ» ураһа туруоруута күрэх, уус-уран самодеятельность бэстибээлэ, кыһыны атаарыы «Боярыня-масленица», салама ыйааһынын сиэрэ тэриллэр уо.д.а. тэрээһиннэр ыытыллаллара. Куоталаһыылар түмүктэринэн Партизанскай түөлбэ сынньалаҥ искибиэринэн, Лермонтовскай түөлбэ оҕо оонньуур былаһаакканан наҕараадаламмыттара.

2016 сыллаахха Энергетик түөлбэбит бастаан 100, Сэбиэскэй түөлбэ 70, Лермонтовскай түөлбэ 50 тыһ. солк. суумалаах сэртипикээт туппуппут. Биһиги түөлбэ бириэмийэбитинэн түөлбэбитигэр билиҥҥитэ «Дар» атыы-эргиэн киин миэстэтигэр оҕо былаһааккатын туттараары «Гирдрант» тэрилтэтинэн буор куттарбыппыт кэннэ, Роспотребнадзор ирдэбилигэр сөп түбэспэт диэн буолбута. Куорат дьаһалтата оҕолорго анаан футбольнай былаһаакка тутарга биһиэхэ этии киллэрбитигэр, бириэмийэбитин футбольнай былаһаакка тутуутугар биэрбиппит.

Кэнники сылларга түөлбэ үлэтигэр куорат баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччы Ольга Ивановна Алексеева салайан үлэлэппитэ. Кини барыбытыгар биир тэҥник сыһыаннаһара, үлэ бөҕө үлэлээбиппит, бары наһаа иллээх этибит.

Маны сэргэ түөлбэ үлэтигэр быһаччы сыһыаннаах дьонунан дьокутааттар буолаллар. Оройуон дьокутаата Геннадий Георгиевич Семёнов, куорат дьокутааттара Олимпиада Трофимовна Васильева, Виктор Васильевич Афанасьев уонна мин дьокутаат буоларым быһыытынан талыллан үлэлээбиппит. Степан Степанович Иванов дьокутаатынан ананан таһаарыылаахтык үлэлээбитэ, билиҥҥэ диэри көрдөстүҥ даҕаны, түөлбэ үлэтигэр үлэлэһэр. Маннык актыыбынай дьон баара түөлбэ үлэтигэр чахчы абырал буолааччы.

Түөлбэбитигэр педиатр-врач Татьяна Васильевна Самсонова таһаарыылаахтык үлэлэспитэ. Кини быһаччы көмөтүнэн уустук ыарыыга ылларбыттар эмтэнэ барар кыахтаммыттара.

Учаастактааҕы полиция үлэһитэ Владимир Ивановтыын бииргэ үлэлээн кэлбиппит. Рейдэҕэ иккиэн сылдьан түүннэри-күнүстэри дьон олоҕун-дьаһаҕын көрөрбүт-истэрбит, сүбэ-ама биэрэрбит, уустук олохтоохторго көмө буоларбыт.

Билиҥҥи участковайбытыгар Владимир Руслановичка махталбын тиэрдэбин.

Ыытыллар тэрээһиннэрбитигэр спонсордарынан Ньурба куорат маҕаһыыннара, Атыыэргиэн кииннэрэ буолаллар. Ордук «Кооператор» маҕаһыын олус үчүгэй бэлэхтэри туттараччы, «Изабелла» (Игнатчук В.И.), «Пятёрка» киоск-остановка, «Зодиак» (Медведева Т.И.), «Азбука вкуса» (Гаврильева А.В.), «Сити-Центр» Атыы киинэ (Федорова А.А.), «Сата» (Михайлов В.И.), Ньурбатааҕы көтөр фабриката биһиги түөлбэҕэ ордук көмө буолааччылар.

Маҥнай утаа саҕалыырбытыгар урбаанынан дьарыктанааччылар наһаа көмөлөһөр этилэр. Кыаммат ыалларбыт оҕолоругар таҥаһынан-сабынан кэлии омук предпринимателлэр көмө оҥороччулар. Оччотооҕу кэмҥэ кыһыҥҥы сыаналаах кууркаттан, атах таҥаһыгар тиийэ көмөлөһөннөр, оҕолор, төрөппүттэрэ махталлара муҥура суох буолааччы. Маны этэн эрдэхтэрэ «Үтүөнү оҥорбукка уон оччонон төннөр» диэн.

Надежда Иннокентьевнаттан: «Уопсайа хас сыл түөлбэҕэ үлэлээтиҥ?» - диэн ыйытыыбар: «Уопсайа 16 сыл үлэлээн кэллим», - диэн этэр.

Надежда Иннокентьевна күн бүгүнүгэр диэри түөлбэ үлэтигэр быһаарыллыбатах боппуруостары быһаарар тутаах киһинэн буолар. Ордук Бүлүү өрүс айгыраабыт кэмигэр улууһун дьонун-сэргэтин туһугар туруорсуута элбэҕэ. Онтон биири холобурдаан аҕалыам. Кырачаан уол быарын трансплантациятын кэнниттэн Москуба куоракка мэдисиинискэй бэрэбиэркэни барарыгар оҕоҕо «АЛРОСА» АК 375 тыһ. солк. үбүлүүлүүрүгэр туруорсубута. Оҕо этэҥҥэ эмтэнэн кэлэн быйыл оскуолаҕа үөрэнэ киирдэ.

- Биһиги олорор кыбаарталбытыгар хаарбах дьиэттэн көһөрүү бырагыраманан көһүү, кэлии-барыы тахсыталаата, дьоммут-сэргэбит уларыйдылар, куортамҥа олороччулар элбээтилэр, - *диир Надежда Иннокентьевна.* - Урут хас биирдии ыалбыт туох кыһалҕалааҕын билэр этибит, сороҕор бэйэлэрэ кэлэннэр көмө көрдүүллэрэ. Олорго дьиэ кэргэнинэн, түөлбэнэн көмө, тирэх буолар эбит буоллахпытына, билигин атын хартыына. Сорох куортамҥа олороччулар ааннарын аспаттар, эгэ бэйэлэрин билиһиннэриэхтэрэ дуо. Билиҥҥи дьон судаарыстыбаттан, салалтаттан, дьонтон көмө ылар иждивенческай сыһыаннаахтар, уопсастыбаҕа баҕа өттүнэн кыттыы, көмөлөһүү суоҕун кэриэтэ эрээри, үлэ барар...

Биһиги уокурукпутугар оҕо аймах ыытыллар тэрээһиннэргэ тэҥҥэ кыттан кэллэ. Кинилэр баар буоланнар, ыытыллар тэрээһиннэр сэргэхтик бараллар. Оҕолорбут котокулар тэрээһиннэртэн бэйэлэрэ да астыналлара. Оҕо үөрүүтэ туохтааҕар биһиэхэ күндү буолар. Онон оҕолорбутугар мэлдьи бэлэх оҥорон кэллибит. Түгэнинэн туһанан көхтөөх оҕолорбутун бэлиэтээн ааһыам: Иванов Максим, Федотов Сергей, Николаев Сергей, Плотникова Айаана, Афанасьев Василий, Ларионов Алик, Слепцов Руслан, Ефремов Сеня, Иванова Лада уо.д.а. Бу оҕолорбут улаатан билигин олохторун булунан бэйэлэрэ үлэһиттэр.

Ааспыт сылга Арассыыйаҕа анал эпэрээссийэ саҕаланан Сахабыт сирэ бүттүүнэ турунан күн бүгүҥҥэ диэри көмө оҥорор. Былырыын күһүн баччаларга быстах хомуурга ыҥырыллыбыттарга анаан Саха сирин «Арассыыйа ийэлэрэ» Бүтүн Арассыыйатааҕы уопсастыбаннай хамсааһын Ньурбатааҕы салаата тэрийиитинэн Сергей Васильев аатынан сынньалаҥ паркатыгар баар «Эдисоҥҥа» ийэлэр, эбээлэр, эдьиийдэр мустан көмөлөөн кээнчэ, балаклава, «сидушка» тигэн саҕалаабыттара.

Энергетик кыбаартал олохтоохторо харчы хомуйан, Навахатская Любовь миэтэрэлээх таҥаһынан, баайар сабынан көмөлөспүтэ. Надежда Иннокентьевна уола Сергей Прокопьевич бастакы хомуурга ыҥырыллан барбыт кэмэ этэ. Ийэ кыыһынаан Вера Прокопьевналыын ырыынактарга сылдьан спортивнай ыстаан, бэрчээккэ спонсордатаннар көмө киллэрбиттэрэ. Вера Прокопьевна дьиэҕэ олорон иистэнэн көмөлөспүтэ.

Надежда Иннокентьевна үлэлээбит Убайаан оскуолата Афганистан сэриитин кыттыылаахтарын кытары шефтэһэн кэлбитэ. Афганистантан Сэбиэскэй Аармыйа тахсыбыта 30 сылыгар үбүлүөйнэй тэрээһиҥҥэ кыттыбыт буойуннарга анаан Энергетик кыбаартал олохтоохторо үбүлүөйнэй тэрээһини тэрийбиттэрэ. Ол курдук олорор түөлбэлэригэр, Энергетик кыбаарталга ыыппыт тэрээһиннэригэр куорат дьаһалтата кыттыыны ылбытын, буойуннар олус астыммыттарын туһунан ахтан санаан аастылар. Ити курдук халандаарынан көрөн тэрээһиннэри тэрийэн ыытан кэлбиттэр.

Сыл-хонук ааһан түөлбэлэр уон сыллаах үбүлүөйдэригэр Энергетик кыбаартал олохтоохторо Надежда Иннокентьевнаҕа анаан суруйбут суруктарыттан биири холобурдаан аҕалыым.

«Мин Энергетик түөлбэ олохтооҕо Васильева Варвара С. суруйабын. Бу түөлбэҕэ кыттыбытым өр буолла. Уон сыллаах үбүлүөйбүтүнэн эҕэрдэлээн туран, салайааччыбыт Надежда Иннокентьевнаны эҕэрдэлиибин.

Дьиэҕэ олорор аҕам саастаахтары түмэн, көрөн-истэн, хас бырааһынньык аайы ыҥыртаан, үүттээх чэй иһэн сэһэргэһэн, ыллаан-туойан, өссө барыбытыгар бадааракталаан сэргэхсийэн тарҕаһабыт.

Ыалдьан балыыһаҕа киирдэхпитинэ аһылыктаах тиийэн дьонун туһугар оннук кыһаллар киһи». Бу курдук ис хоһоонноох суруктары Надежда Иннокентьевна тутан сүргэтэ көтөҕүллэр, инникитигэр эрчим эбиллэн үлэлээн-хамнаан кэллэ.

Билигин Энергетик кыбаартал түөлбэтэ Портовской түөлбэҕэ холбооннор да, Надежда Иннокентьевна уопсастыбаннай үлэтин тохтоппот. Уруккутун курдук үлэлиир, күн бүгүҥҥэ диэри олохтоохтор киниэхэ кэлэн сүбэ-ама ылаллар.

- Ньурба куорат чэчирии сайдан иһэригэр хас биирдии куорат олохтооҕо туора турбакка, куораппыт тупсан иһэригэр бэйэтин кылаатын киллэриэхтээх. Билигин үлэлиир саҥа салалта туруулаһан үлэлиэ диэн эрэллээхпин. Түгэнинэн туһанан бииргэ алтыһан үлэлээбит Мавра Ивановна Ефремованы, Егортина Петровна Андреевананы, Татьяна Афанасьевна Григорьеваны , Ирина Семеновна Ефремованы, Раиса Макаровна Саввинованы, Кушнеренколар дьиэ кэргэннэрин бүгүҥҥү күҥҥэ ахтан ааһар тоҕоостоох.

Ааспыт субуотаҕа ыытыллыбыт Ньурба куорат бырааһынньыгар «Ньурба куорат» МТ территориальнай-уопсастыбаннай бэйэни салайыныы сылыгар куораты тупсаран оҥорууга, ситэрэн тэрийиигэ, уопсастыбаннай бэрээдэги көрүүгэ уһун кэмҥэ үтүө суобастаах үлэтин иһин Надежда Иннокентьевна Плотникова Ньурба куорат Бочуотунай грамотатынан бэлиэтэннэ.

Үлэ сыла

Матрена КОНДРАТЬЕВА.

АЛРОСА-ҕа хас да көлүөнэ үлэлиир

Ханнык баҕарар тэрилтэ устуоруйатын үлэһиттэр — бэйэлэрин хампаанньалара сайдарыгар маастарыстыбаларын уонна дуунаҕаларын уурар үөрэхтээх, үлэһит уонна талааннаах дьон суруйаллар. Онуоха бигэ тирэҕинэн үлэһит династиялар буолаллар, кинилэр уопуттара уонна маастарыстыбалара көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэр. АЛРОСА-ҕа хампаанньа киэн туттар дьиэ кэргэн династиялара эмиэ үлэлииллэр. Бүгүн кинилэртэн биир дьиэ кэргэн туһунан кэпсиэхпит.

Үлэһит династияны төрүттээччи Екатерина Максимова Сунтаар улууһугар, Бүлүү өрүс кэрэ кытылыгар сытар Кириэстээх сэлиэнньэтин таһыгар учаастакка төрөөбүтэ. Манна 1949 сыллаахха бастакы алмаастаах бытархай боруоданы булбуттара. Чуолаан бу сиртэн Саха сирин алмаастаах эпопеята саҕаламмыта. Онон сыаналаах алмааһы хостуурга Кириэстээх эрэ буолбакка, Саха сирин арҕаа өттүн олохтоох нэһилиэнньэтэ кыттыбытыттан соһуйбаккын. 1950–1951 сылларга Екатерина Петровна Амакинскай эспэдиссийэ 127-с партиятын "Счастливай" учаастагар үлэлээбитэ.

Оччолорго барыта илиинэн үлэ этэ. Сэрии кэннинээҕи сылларга сэлиэнньэлэргэ эр киһи илиитэ тиийбэтэ, онон ыал ийэлэрэ сарсыарда күн тахсыаҕыттан күн киириэр диэри үлэлииллэрэ.

Степанов Игорь Кириллович.

Улахан уол Петр.

Иккис уол Сергей.

Үһүс уол Игорь.

Кыра уол Артем.

СУОППАР — ОҔО СААС ЫРА САНААТА

Екатерина Петровна уола Игорь оҕо эрдэҕиттэн суоппар буолуон баҕарара. Эдэр киһи массыына ыытар бырааабы 17 саастааҕар хайыы үйэ ылбыта, онтон ыла илиитин уруултан араарбат. "Кириэстээх" сопхуоска суоппарынан 18 сыл үлэлээбитэ, 1990-с сылларга баһаарынай чааска, онтон сельпоҕа үлэлээн баран, үлэ миэстэтин сарбыйыыга түбэспитэ.

2001 сыллаахха Мииринэй-Ньурба хайа-байытар кэмбинээккэ үлэ көрдүүргэ быһаарыммыта. Ол эрээри, үлэҕэ ылыахтарыгар саарбахтыыр буолан, эдэр киһи толлубута. Тыа сирин эрэ үлэтинэн муҥурдаммыт киһи аан дойдуга биллэр бырамыысыланнас бөдөҥ хампаанньатыгар үлэҕэ ылыахтарыгар саарбахтаабыта буолуо. Ол да буоллар, ыстаастаах, куһаҕан дьаллыга суох суоппар олус наадалаах буолан биэрбитэ...

45 СЫЛ УСТАТА — УРУУЛГА

- Ол сылларга өссө 16 №-дээх фабрика суоҕа, баахта эрэ бөһүөлэгэ үлэлиирэ. Аҕыйах мас дьиэ баара, оттон билигин бүтүн бөһүөлэк буолан таҕыста, - диэн кини киэн тутта кэпсиир. Игорь Кириллович быйыл 45 сыл суоппарынан үлэлээбит үбүлүөйдээх сылын бэлиэтээтэ.

- Үлэбин олус сөбүлүүбүн, олоҕум тухары уруулу сылайбакка эргитэбин. Улахан суоллары, Улахан Неверы, Золотинканы, Иенграны, Нерюнгрины, Дьокуускайы сөбүлүүбүн. Амма улууһуттан бурдук да таһарым, массыыналары да аҕаларым. Толкуйдаан көрдөххө, сири тула хаста да эргийбитим буолуо, — диир бүгүҥҥү дьоруойбут.

Игорь Кириллович билигин баахта үлэһиттэрин оробуочай бөһүөлэктэн Ньурба, Ботуобуйа, Майскай карьердарга тириэрдэр уонна төттөрү аҕалтыыр. Үлэтин күнэ сарсыарда 5 чаастан саҕаланар уонна 6 чаастан баахтаҕа үлэлиир.

- Икки буоламмыт уочаратынан икки симиэнэҕэ үлэлиибит. Бииргэ үлэлэһэр киһим бэйэм бырааатым Кирилл. Үһүс бырааппыт Геннадий эмиэ суоппарынан үлэлиир. Манна даҕатан эттэххэ, балтыбыт Розалия эмиэ хампаанньаҕа өр сылларга үлэлээбитэ. Маршрут төһө да чопчу курдук буолбутун иһин, суоппар үлэтэ куруук кутталлаах, рейс кэмигэр туох барыта буолуон сөп. Массыына алдьаныан, ардахтаах күн-дьыл туруон сөп — ыксаллаах балаһыанньаларга суоппар сөптөөх дьайыылары чопчутук уонна түргэнник оҥоруон наада. Уолуйан хаалбакка, тиэйэн иһэр дьонугар уонна тиэхиньикэ саахалламматыгар эппиэтинэстээҕин куруук өйдүөхтээх.

- Бу сыллар тухары үчүгэй массыыналарга үлэлээн кэллим, билиҥҥи "вахтовкам" эмиэ бэрт тырааныспар, - диир Игорь Кириллович. Күн аайы биир хайысханан айанныыр суоппар биир тэҥ суолтан хал буолуо суохтаах. Бу хаачыстыбалар уонна үөрүйэхтэр Игорь Кирилловичка бааллар.

- Үчүгэй суоппар буолар туһугар баҕа санаа баар буолуохтаах. Таһаҕаһы алдьаппакка, дьону үлэлиир сирдэригэр этэҥҥэ тириэрдии уонна аҕалыы — мин соругум. Суоппар буолар баҕа санаам туолбута, үчүгэй хампаанньаҕа үлэлиирбин, аймах уонна чугас дьонум, улахан дьиэ кэргэним, олоҕум аргыһа, оҕолорум, сиэннэрим аттыбар бааллар, онон бэйэбин дьоллоох киһинэн ааҕынабын. Киһиэхэ итинтэн ордук туох нааданый?

Биһиэхэ, дэриэбинэҕэ, маннык үрдүк хамнастаах үлэни булбаккын. Манна үлэлээбитим 22-с сылыгар барда. Биир ый — Накыыҥҥа, биир ый дьиэбэр баар буолабын. Бастакы сылларбытыгар сибээс суох этэ, дьиэбин-уоппун ахтарым. Оттон билигин сибээс ханна баҕарар туруктаах, күн аайы кэргэммин кытары видеосибээһинэн кэпсэтэбин, онон дьиэтээҕи сонуннары билэ-көрө сылдьабын, - диэн Игорь Кириллович мичээрдиир.

АҔАЛАРЫН ТУЙАҔЫН ХАТАРАН

Аҕа киһи этэринэн, үчүгэйдик үлэлииргэ уонна сынньанарга усулуобуйа барыта баар. Эдэрдэр тренажер саалатыгар дьарыктаналлар, быйыл өссө биир успуорт саалатын туттулар.

Игорь Кириллович түөрт уолуттан үһэ аҕаларын туйаҕын хатаран, АЛРОСА араас тэрилтэтигэр үлэлиир: улаханнара Петр — НОГК АОН автобазатын суоппара, аҕатыттан чугас үлэлиир; иккис уоллара Сергей — «Алмазтехмонтаж» монтажнига; кыралара Артем – «Алмаздортранс» ХЭУо суоппара. Аҕаларын аатын ылбыт үһүс уол эрэ атын идэни талан, РФ ИДьМ систиэмэтигэр үлэлээбитэ, быйыл биэнсийэҕэ таҕыста. Ким билиэй, баҕар, эдэр киһи эмиэ АЛРОСА-ҕа үлэлии кэлиэ.

- Мин санаабар, уолаттарбыт идэлэрин аҕалара үлэтин олус сөбүлүүрүн, эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһарын көрө сылдьан таллылар. Аҕабыт хаһан да таах олорбот, оҕолор эмиэ оннук үлэһит, сатабыллаах буола улаатылар. Мин, биллэн турар, кэргэммин ахтабын, баахтаттан кэлэрин күүтэбин. Кини үлэтин, кэлэктиибин сөбүлүүрүттэн, сатыыр, билэр дьыалатынан дьарыктана сылдьарыттан үөрэбин, - диэн бүгүҥҥү дьоруойбут кэргэнэ Елена Прокопьевна кэпсиир.

Степановтар — олус үлэһит дьон, таах олоро үөрэммэтэхтэр. Уолаттара бары дьиэ кэргэннээхтэр, хас биирдиилэрэ туруктаах хаһаайыстыбалаахтар, нус-хас, быр-бааччы олороллор. Төрөппүттэрэ кинилэри бэйэлэрин холобурдарынан иппиттэр, онон оҕолор ханнык да үлэттэн толлон турбаттар. Соҕотох кыыстара Дарина учуутал идэлээх, билигин дьиэ кэргэнин кытары Дьокуускайга олорор. Игорь Кириллович уонна Елена Прокопьевна уон сиэннээхтэр.

Үлэ киһитин үтүө аатын биирдэ талбыт идэлэринэн үтүө суобастаахтык үлэлиир Игорь Кириллович курдук дьон үрдэтэр. Степановтар уолаттара уонна сиэннэрэ үлэ суолтатын билэллэр-көрөллөр, өйдүүллэр уонна аҕаларын туйаҕын хатараллар.

Здоровье

Профилактика падений и переломов у лиц пожилого и старческого возраста

В Якутии с 18 по 24 сентября прошла неделя популяризации здорового старения. В рамках этого врач-травматолог «Нюрбинской ЦРБ» КубанычбекУулуСыймыкбек рассказал о профилактике падений и переломов у лиц пожилого и старческого возраста.

Падение в пожилом и старческом возрасте являются одним из главных гериатрических синдромов, определяющих прогноз жизни и автономности пациента независимо от последствий.

По оценкам экспертов 33% лиц 65 лет и старше имеют анамнез падений, при этом 50% из них падают более одного раза в год. Распространенность падений зависит от условий пребывания пожилого человека: она выше более, чем в 10 раз, у находящихся в домах престарелых и больницах, чем у проживающих дома. У лиц 65 лет и старше падения являются наиболее частой причиной травм и ведущей причиной смерти вследствие травматических повреждений.

Непреднамеренные повреждения являются пятой причиной смерти у людей пожилого возраста после сердечно-сосудистых заболеваний, рака, инсульта и болезней легких, при этом падения являются причиной 2/3 этих смертельных травм. Наиболее частыми переломами вследствие падений являются переломы бедренной кости (2%), отростка плечевой кости, кисти и таза (5%).

С чем связаны частые падения и переломы у пожилых?

– Падения и переломы связаны с теми возрастными заболеваниями, которые появляются у пожилого человека. Снижение зрения, ухудшение слуха, когда человек не видит какие-то ступеньки, ямки, не может вовремя остановиться на звуковой сигнал. Это и сахарный диабет, поскольку происходит не только поражение органа зрения, но и развиваются так называемые парестезии, когда ладони, пальцы, стопы теряют чувствительность, пациенты описывают такое ощущение «будто вата под ногами», то есть человек не чувствует твердую опору, стоит, но не ощущает этого. И это состояние очень коварно и часто приводит к падениям.

Затем всевозможные неврологические заболевания – атеросклероз, который поражает нас всех после 40 лет и прогрессирует с возрастом, приводит к поражению сосудиков головного мозга. Развивается энцефалопатия, симптомы которой – головокружение, головные боли, пошатывания при ходьбе, что также вносят свою лепту в падения.

Еще одно заболевание – остеопороз, который сопровождается выраженным болевым синдромом, нарушением походки, осанки, чувства равновесия. Когда потом спрашиваешь пациентов, понимаешь, настолько эти падения банальны, происходят с высоты собственного роста, с кровати или стула. И за счет этой хрупкости происходят так называемые низкоэнергетические переломы, то есть переломы без всяких усилий.

Какие чаще всего происходят травмы у пожилых, какая им оказывается помощь?

– Перелом шейки бедра – не только одна из частых травм у пожилых, но и наиболее неблагоприятная, так как может даже привести к смертельному исходу (более половины неоперированных людей умирают в течение года). Поэтому здесь самое главное – как можно быстрее после несчастного случая доставить пострадавшего в стационар и оказать необходимую хирургическую помощь. Такие пациенты в нашем стационаре оперируются в кратчайшие сроки (в течение двух суток) – им выполняется остеосинтез, что позволяет поставить пациента на ноги и вернуть его в привычную среду.

Но бывают и более легко протекающие переломы, когда люди падают на руку и ломают ее в области лучезапястного сустава; случаются и переломы шейки плеча, и переломы позвоночника. Эти переломы являются маркерами такого заболевания, как остеопороз.

Нужно ли обращаться к врачу, если был факт падения пожилого человека?

– Конечно, если случилось падение, нельзя оставлять это без внимания. Во-первых, страх падений сковывает движения человека, во-вторых, надо разобраться вместе с врачом, почему произошло падение – может, это проблемы со зрением, слухом, может, причина в остеопорозе, диабете. В общем, необходимо вовремя обследовать и оказать помощь пациенту.

Что предпринять, чтобы обезопасить пожилого человека от риска падений?

– Чтобы престарелые мама и папа (бабушка, дедушка) не боялись ходить, нужно создать условия – приобрести для них ходунки – гораздо надежнее, когда опираешься двумя руками перед собой. Многие пожилые сопротивляются «подпоркам», считают, что так ходить некрасиво, неудобно, стыдно. Это не стыдно. Неудобно – это сломаться и лежать потом.

Необходимо создать безопасный быт. Посмотрите на пол: если лежат провода, они должны быть собраны, смотаны, зафиксированы; пороги выкрашены красной краской; в туалете, в ванной должны быть поручни, нескользящие коврики.

Элементарная физическая активность – даже обычные прогулки 15-20 минут в день – послужат для укрепления мышечного каркаса. Ну и конечно, должно быть полноценное питание, с хорошим количеством белка, с продуктами, богатыми кальцием, витаминами.

Будьте здоровы, берегите себя и своих близких!

Врач-травматолог Кубанычбек Уулу Сыймыкбек.

Эн долбуургар

“Сүрэх хирург хараҕынан”

Бу күннэргэ ураты кинигэ тахсыбыт. Сахалартан бастакынан сүрэҕитымыры эпэрээссийэлииргэ туруммут, үһүн сылларга аан дойду бастыҥ ньымаларын чинчийэн бэйэтигэр иҥэриммит дириҥ билиилээх, киэҥ көрүүлээх, ураты киһи — бастыҥ кардиохирург Петр Захаров хас да сыллааҕыта киһи соҕотох сүрэхтээҕин туһунан кинигэни сахалыы тылынан отой аҕыйах ахсаанынан таһаарбыт диэни истибитим. Ымсыыран бөҕө буоллаҕа эрээри, кыайан булан ылбатаҕым. Ол иһин бу саҥа кинигэ сураҕын истээт, бэркэ сэҥээрэр сирбэр “Бичик+” маҕаһыыммар, сарсыардаттан аһыллыытыгар тиийдим.

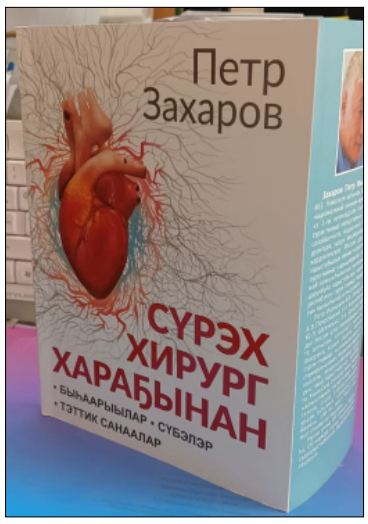

Дьэ, доҕоттор сүрэҕим битирбитир тэптэ. Улахан быраас, сүдү хирург биирдэ эппитин санаан кэлэн испиттэн долгуйдум ээ: “Нууччалыы суруйуу элбэх, ол эрээри мин тус билиибин саха ХИРУРДАРЫГАР, кэнэҕэски ИДЭ ОҢОСТУОН БАҔАЛААХТАРГА, сахам боростуой дьоно туһаналларыгар анаан соруйан сахалыы тиэртим”, - диэн. Хайдахтаах курдук олоҕу таптыахха, киһини сыаналыахха сөбүй. Тус норуотун туһугар чахчы улахан кыһамньы!

Ол иһин атыылаһан кэлээт, кинигэбин арыйа биэрээт, уруччукалаах, кумааҕылаах олороммун икки күнүнэн ааҕан бүтэрдим. 178 бэлиэтээһини оҥоһуннум. Улахан киһи, улуу луохтуур Сахаарап сөпкө да этэр эбит: арыгы, табах сүлүһүнэ сүрэҕи сиир. Оттон киһи төрүөҕүттэн эмсэҕэлиир ыарыы буулаабыт буоллаҕына ону хайдах эмтииргэ сыаналаах сүбэлэри биэрэр, уу сахалыы быһаарар.

Ити быраастар араастаан этэллэр, ол барыта нууччалыы, көннөрү киһи ситэн өйдөөбөт. Оттон манна, миэхэ “порок сердца”, “ИБС”, “сердечная недостаточность” диэннэри араарбат киһиэхэ, наһаа да астыктык быһааран биэрбитэ үчүгэйин. Инньэ гынан миэхэ билигин сүрэхпэр баар уларыйыыларым туохтан тоҕо буолбутун уонна хайдах ситэри көрүнүөхтээхпин чуолкай билэммин төһө эмэ уоскуйдум.

Аны, балыыһабар көрдөрүнэ тиийдэхпинэ, кардиолог быраастыныын холкутук быһаарсар киһи буоллум. Онон бу ыалдьар, ыалдьыбат, ыарыһахтардаах дьоҥҥо тыын наадалааҕын аанан, хас биирдии киһи сэрэнэригэр уонна туһанарыгар наадалаах эбит. Кинигэ ис өттө өҥнөөх, ол исхиэмэ курдук ойуулары арааран көрөргө, ону таба өйдүүргэ көмөлөөх эбит.

“Сүрэх хирург хараҕынан” кинигэ ханна эрэ нууччалыы суруллубуту устан ылан тылбаастааһын эбэтэр отой наукаҕа эрэ сыһыаннаах, иирбэ-тааарба тиэрминнэрдээх буолбатах. Петр Иванович Захаров өр сылларга үлэтин эйгэтигэр буолбуту ахтан аанар, туох кэпсэтиинэн-сүбэнэн аһаҕас сүрэххэ эпэрээссийэ Саха сиригэр саҕаланыытыттан саҕалаан, билигин киһи сүрэҕин атын киһиэхэ олордууга тиийэ, чахчы буолбут уһулуччулаах кэмнэри 1-2 этиинэн ахтыбыта күндү, ааҕааччыга тиийимтиэ.

Сахаҕа “сүрэхтээх”, “сүрэҕэ суох”, “сүрэҕэр ыттарда”, “сүрэҕэ ньүөлүйдэ”, “сүрэх бааһа” диэн түҥ былыргыттан кэлбит этиилэрдээхпит. Онтубут өйдөбүллэрин араарбат эбиппит. Дьиҥэр ити ыарыыбыт көрүҥэ сылдьар эбит ээ! Онон, бу уран тыллаах, чөкө быһаарыылаах, ыалдьары-ыалдьыбаты толкуйдатар саҥнаах үтүөкэн кинигэни болҕойуоҕуҥ уонна туһаныаҕыҥ диэн ыҥырабын!

Маҕаһыын атыыһыта эппитинэн, наһаа ылаллар үһү бу саҥа кинигэни, онон сотору араааһа бүтүүһүк быһыылаах. Оннук эрэ буоллун, саха киһитэ туһаннын, аҥаардас ыарыыга эрэ диэн буолбакка, мэдисиинэ эйгэтигэр оҕото үөрэниэн баҕалаах да ыалга “Сүрэх хирург хараҕынан”кылаат кэриэтэ күндү, экчи остуол кинигэтэ буоларыгар саарбахтаабаппын!

Онон, “сүрэҕим уоскуйда”, санаа хоту “тиҥ-тиҥ” тэптэ!

Анисим НЕУСТРОЕВ.

«Азия оҕолоро» Спортивнай оонньуулары көрсө

Волонтерскай үлэни тэрийии ымпыгар-чымпыгар үөрэннилэр

Геннадий АНТОНОВ.

Балаҕан ыйын 16-18 кк. улуустааҕы ыччат бэлиитикэтин управлениетын салайааччыта Валерия Владимирова «Академия Тим-лидера» диэн ыччат лиидэрдэригэр аналлаах үөрэххэ баран кэллэ. Бу туһунан Валерия Гаврильевна маннык иһитиннэрдэ:

«Академия Тим-лидера» үөрэх Хаҥалас улууһун Өктөмүгэр Дьоҕус Наукалар академияларын базатыгар буолла. Эһиил Дьокуускайга «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы Спортивнай оонньууларга волонтерскай үлэни тэрийии туһунан. Бу Оонньуулларга барыта 2 тыһ. волонтеры үлэлэтэргэ былаанныыллар, ол иһигэр дойду атын регионнарыттан уонна тас дойдулартан эмиэ. Волонтердарга 100 тим-лиидэрдэр көмөлөһүөхтэрэ уонна кинилэр үлэлэрин сүрүннүөхтэрэ. Онно бэлэмнээн тэрийээччилэр 80 киһини талан үөрэттилэр. Миигин кытта Сүлэ нэһилиэгин ыччат бэлитиикэтигэр исписэлииһэ Андреева Ньургуйаана сырытта.

3 күн устата «Азия оҕолоро» Оонньууларга волонтерскай үлэни тэрийэргэ кэрэхсэбиллээх лиэксийэлэри иһиттибит, маастар-кылаастарга, трениннэргэ, квест-оонньууларга кытынныбыт. Хамааданы үөскэтиигэ, үлэ кэмигэр үөскүүр араас сытыы түгэннэри дириҥэппэккэ сөптөөхтүк быһаарсан иһэргэ, дьону волонтерскай үлэҕэ хайдах кытыннарарга уо.д.а. үлэ хайысхаларыгар үөрэннибит. Урукку сыллардааҕы «Азия оҕолоро» Оонньуулар историяларын, волонтердар үлэлэриттэн билиһиннэрдилэр.

«Азия оҕолоро» Оонньуу норуоттар икки ардыларынааҕы отделын салайааччыта Сардаана Жендринская «Основы межкультурного взаимодействия с участниками азиатских стран» диэн интэриэһинэй лиэксийэни ыытта. Култуурунай сынньалаҥ быһыытынан СӨ Бастакы Бэрэсидьиэнэ Михаил Николаев бибилэтиэкэ-архыыбыгар экскурсияҕа сырыттыбыт. Онтон бүтэн баран «Азия оҕолоро» Оонньуулар эбийиэктэригэр экскурсияҕа сырытыннардылар.

Биһиги бу үөрэххэ сылдьан бэрт элбэҕи-туһалааҕы эбиннибит. Улууспутугар волонтерскай үлэни хайдах тэрийэн ыытарга сыһыаннааах элбэҕи биллибит. Бу билиибит Ньурбаҕа 2027 с. СӨ норуоттарын IX Спортивнай Оонньууларыгар волонтерскай үлэни тэрийэн ыытарбытыгар көмөлөөх буолуоҕа дии саныыбын. Өссө даҕаны бириэмэ баар, онон салгыы үөрэнэн, бэлэмнэнэн иһиэхпит».

Кыраайы үөрэтии

Саталар олохторун суолун чинчийии бастакы форума

Хаҥалас нэҥилиэгиттэн балаҕан ыйын 16-17 күннэригэр Хаҥалас улууҺун 1-Малдьаҕар нэҥилиэгин дьаҺалтатын ыҥырыытынан, «САТА» нэҥилиэк төрдүн - Саталар олохторун суолун чинчийии бастакы форумугар кыттыыны ылан кэллибит. Делегацияны нэҥилиэк баҺылыга Винокуров С.А. салайан илдьэ сырытта. Хаҥаластан уонча буолан уонна Дьокуускай, Покровскай куоракка олорор Нҕурбаттан төрүттээх уустар кыттыыны ылылар.

1-Малдьаҕар нэҥилиэгин дьаҺалтатын баҺылыга Васильева Айталина Ивановна аймахтыы сыҥыаны бөҕөргөтө кэлбит ыалдьыттарыгар өбүгэлэрбит олорбут сирдэригэр-уоттарыгар сырытыннарда. Ол курдук Буотама үрэх үрдүгэр турар Бизонарийы, «Кыҥыл Элэҥин» тукулааны олус сэргии көрдүбүт. Айылҕа кэрэтиттэн олус астынныбыт.

Онтон тэрээҥин сүрүн чааҺа төгүрүк остуол буолла, 4 чаастан ордук кэм устата салҕанан барда. Манна икки хаҥаластар өттүлэриттэн история чахчыларын үллэстии, нэҥилиэкпит дьонун санаатын истии буолла. Биҥиги өттүбүтүттэн баҺылык Винокуров С.А., В.А.Петрова аатынан кыраайы үөрэтэр түмэл дириэктэрэ Анисимова З.В, удьуор уус Афанасьев А.В.-Арыйаан Уус уонна Васильева А.П. кытынныбыт, Хаҥалас улууҺун дьонугар-сэргэтигэр нэҥилиэкпит төрүттэммит историятын, уостан уоска бэриллэн сүппэккэ кэлбит номохтору үллэҥиннибит. 1-Малдьаҕар өттүттэн кыттыыны ылылар Федоров Г.С., Харитонов П.Н.-Ойуку, Куприянов М.А. Кинилэр саха омугун төрдө буолбут Хаҥалас аҕа уурҺун туҺуна санааларын үллэҥиннилэр.

Федоров Г.С. - СӨ үтүөлээх юриҺа, «Быралгы», «Саха норуотун үгэс буолбут бырабаата» диэн кинигэлэр ааптардара.Кини Малдьаҕар аҕа уурҺун туҺунан кэпсээтэ. "Кэлтээки Сабыйа Малдьаҕардары салайан олорор кэмигэр, онтон сир (өрүс арыыларын) былдьаҺан Хаҥаластары кытта киирсэн хотторуу түмүгэр, дьонун Бүлүү диэки ыыталаабыт буолуон сөп, маны бигэргэтэр иккис үҺүйээн баар.

Кэлтээки Сабыйа бэйэтэ Бүлүү диэки тиийэн тоҥустары кытта кыргыҺар, манна кэлбит биҥиги дьоммутун атаҕастыыр эбиккит диэн, бу сырыыга бааҺыран төннөр. Мин санаабар, номохтон ылан эттэххэ Хаҥаластар нууччалары кытта Хоруол ТумуҺугар өрө туруу кэмигэр Бүлүү диэки барбыт буолуохтарын сөп. Сата эмээхсинэ мантан барбыта чуолкай", - диэн этэр.

Бары үҺүйээннэргэ кэпсэнэринэн Нҕурба улууҺун Хаҥалас Саталын төрүтүнэн сорох кэпсээҥнэ 9 уоллаах, сороххо 7-8 уолллаах Сата эмээхсин буолар. Онтон "Нҕурбакаан удьуордара" кинигэҕэ сурулларынан маннык: «Былыр, Дыгын үйэтин саҕана, Сата эмээхсин уолаттарын кытта бу Бүлүү Хаҥаластарын сиригэр кэлэн олохсуйбуттар". Сахаларга Багдарыын Сүлбэ суруйарынан аҕа уурҺа дьахтар аатынан ааттана сылдьыбыт кэмнээх эбиппит. Ол курдук 1741-1745 сс. Саха сиригэр кэлэ сылдьыбыт швед этнограба И.Линденау суруйбут: "Сахалар бэйэлэрэ бэрт былыргыта аҕа уустарын төрүт буолбут ийэлэр ааттарынан ааттыыр үгэстээхтэрин бигэргэтэллэр".

П.Н.Харитонов-Ойуку, СӨ народнай суруйааччыта, бастакы президеммит М.Е.Николаев суруйан хаалларбытынан сирдэтэн, үлэлээн кэллим диэн этиитин саҕалаата: "«Дорогие мои земляки, изучайте, любите и гордитесь своей историей. Убежден, мы поднимемся, возродимся", хайдахтаах курдук дириҥ ис хоһоонноох этииний? Бу кэмнэ эмиэ Михаил Ефимович тэрээҥинэн олус улахан, кэскиллээх үлэ – улуустар историяларын үөрэтии саҕаламмыта. Бу барыта олоххо киирэн биҥиги бүгүн манна мустан олоробут, маннык үйэҕэ үктэммиппинэн мин олус үөрэбин. Хаҥалас историята олус дириҥник киирбит, ыалдьыттарбыт Хаҥалас аатын ааттата сылдьаллар, бу олус үчүгэй.

Хаҥаластар – сахалар биир саамай сүрүн биис уустара, күүстээхтэрэ, тэнийбиттэрэ, кинилэр биҥиги эрабыт иннинэ өссө 3-с үйэҕэ бэйэлэрэ судаарыстыбалаахтар эбит, «Канглы» диэн уларыйбыт формата Хаҥалас диэн билиҥҥэ диэри тиийэн кэлбит.

Саамай сөптөөх кэпсээни норуот кэпсиир диэн элбэх чинчийээччилэр, историктар этэллэр, онон историяны уонна номоҕу тэҥҥэ тутан кыҥыл көмүҺүн араарана ылыахтаахпыт. Тыгын судаарыстыбаны тэрийэр сыаллаах, саха тыллааҕы, саха итэҕэлин тэнитээри, бэйэтин дьонун Саха сирин бары уҺуктарыгар ыыталыыр эбит ат көлөлөөн, сылгылаан. Онтон дьонун ыытан олохторун-дьаҺахтарын, астарынтаҥастарын, сирдэрин-уоттарын биллэртиир эбит. Онно маҥнайгы ыйытыы сылгыларгыт хайдах сылдьалларый диэн буолар үҺу. Бу маннык тэрийиитэ судаарыстыбаны тэрийии курдук буолар, кими даҕаны үүрэн-түүрүйэн ыыппат", - диэн Павел Николаевич этиитин түмүктээтэ.

Куприянов М.А. – кыраайы үөрэтээччи, билиҥҥи кэмнэ чинчийэн үөрэтэ сылдьааччы бэйэтин нэҥилиэгин историятын үөрэтэн элбэх экспедиялары тэрийэн ыытар эбит. "Аймах буолан илии тутуҺа сырыттахпытына сайдыахпыт", - диэн баҕа санаатын эттэ.

Икки улуус аттаах-суоллаах уустара түмсүбүт, дириҥ силистээх-мутуктаах, баай историялаах көрсүҺүүгэ тыйаатыр эйгэтин дьоно эмиэ кыттыыны ылылар.

Тараховскай Р.И., Саха театрын кылаабынай режиссера: "Саха театра диэн саха кутун иҥэриммит, саха кутун илдьэ сылдьар тэрилтэ буолар. Биҥиги улуу дьоммут туҺунан Тыгын Дархан, Ксенофонтовтар, Манньыаттаах уолун туҺунан испэктээктэри үгэс быҺыытынан туруоран кэллибит. Онтон билигин төрүт үгэстэргэ, сиэргэ-туомҥа ыччаппытын иитэр сыалтан-соруктан уустар темаларын үөрэтэн, уустары кытта алтыҺан, араас улуустары кэрийэн баран туруорар баҕа санаа баар. Төрүт үгэҥи тута сылдьар уустар тустарынан испэктээги туруорарга Максим Аммосович Куприяновтыын үлэлии сылдьабыт. Уус темата олус улахан, дириҥ, киэҥ, иккис-үҺүс сылын үөрэтэ сылдьабыт. Олох үчүгэйдик бэлэмнэнэн баран, худуоҺунньуктары, артыыстары кытта үлэлээн испэктээк таҺаарыахтаахпыт.

Өрөспүүбүлүкэбит 100 сылыгар Далан «Тулаайах оҕо» испэктээгин туруорбутум, эмиэ учуонайдары кытта үлэлэҺэн, уҺуннук үөрэтэн баран. Көрөөччүлэр бу испэктээги олох иҺийэн олорон көрбүттэрэ, тоҕо диэтэххэ манна саха омугун олох былыргыта көстөр. Саха дьоно төрдүлэрин, төрүттэрин билиэхтэрин наҺаа баҕараллар эбит диэн түмүккэ кэлбитим. Биҥиги төрдүбүтүн көрдөрөр итэҕэл темалаах испэктээк турара дьоммутугар-сэргэбитигэр олус наада эбит", - диэн Руслан Игоревич түмүктээтэ.

Балаҕан ыйын 17 күнүгэр тимир уустара Хаҥалас улууҺун Буотама тимирдээх тааҺыттан уонна Нҕурба улууҺун Хаҥалас Саталын тимирдээх тааҺыттан тимири уҺаарыы буолла. УҺаарыы түмүгэр 10 киилэ ыраас тимири ыллылар. Онон уустарбыт икки күн сыралаҺан үлэлээбиттэрэ олус үчүгэй түмүктэннэ. Икки улахан энергетикалаах сирдэр тимир рудаларыттан уҺаарыллан тахсыбыт тимир "Ил уҺаарыытын" дьиҥнээх туоҺута буолла.

Биҥиги тимири уҺаарыыга Афанасьев Ариан Васильевич-Арыйаан Уус, Григорьев Борис Николаевич-УҺаарар уус, Нҕурбаттан төрүттээх Нҕургустаан Уваров, Альберт Никифоров, Николай Иванов, Арсений Иванов, Хаҥалас улууҺуттан Александр Данилов салайаччылаах 6 уус, ону таҺынан «Dobun knives» түмсүүттэн 2 уус кыттыыны ылылар.

Тимир уҺаарыытын сэргэ нэҥилиэк күннэрин тэрээҥиннэрэ ыытылыылар, нэҥилиэкпит баҺылыга С.А.Винокуров 1-Малдьаҕар баҺылыгар Саввиновтар дьиэ кэргэттэрэ ыҥырыа мүөтүттэн оҥоҺуллубут бородууксуйаларын, Арыйаан Уус оҥорбут харысхал сувенирын бэлэх туттарда.

Манна мустубут дьон-сэргэ Арыйаан Уус үлэлэрин көрөн сэргээтилэр, хомуска оонньоон, саха быыхтарын, батыйаны, саха кыптыйын тутан-хабан көрөн, олус астынан тарҕастылар.

Өбүгэлэрбит олорбут сирдэриноттарын көрөн-истэн, сылдьыбыт сирдэринэн сылдьан нэҥилиэк историятыгар биир саҥаны арыйан кэллибит. Тэрийэн илдьэ сылдьыбыт нэҥилиэкпит баҺылыгар Серафим Александровичка махтанабыт, үлэтигэр ситиҺиилэри баҕарабыт.

Александра ВАСИЛЬЕВА,
Хаҥалас.

▸ Хаартыскалары хаҺыат огнинюрбы.рф сайтыгар уонна Телеграмыгар көрүҥ.

Айар кут

Мунуу

Отоннуохха наҺаа да үчүгэй күн буолбут! Күн да күн! Сылаас да сылаас! Кыырпах да былыта суох күөх халлаан! Быйыл отон мастан эрэ үүммэтэх. Ханнык да ойуурга таҕыс – тута ылҕаабытынан бараҕын. Сорохтор өссө "мастан кытары үүммүт" диэн күлэллэр.

Маайыстаах Даайыс күө- дьаа кэпсэтэ-кэпсэтэ бэйэлэриттэн чупчугас баар дэриэбинэлэрин төбөтүнээҕи ойуурдарыгар тиийэн кэллилэр. Чахчы, отон кып-кыҥыл көбүөр курдук хойуутук үүммүт.

Даайыс, иҺитин толорон, биирдэ өйдөөн көрбүтэ – МаайыҺа суох.

- Маайыс! Маайыс!

Харда иҺиллибэт. Даайыс ыксаата. "Ама, мин ыраах баран хаалтым буолуо дуо?"

- Маайыс! Маайыс!

Харда суоҕун курдук суох. "Чахчы, бэйэм ыраппыт эбиппин, дьиэлиэххэ. Маайыс иҺитин толорон, ыҥыра сатаан баран, баҕар, дьиэлээбитэ буолуо. Манна олордохпуна, киэҺэрэн хаалыа."

Итинник быҺаарыныыны ылынан баран Даайыс "дьиэм манан баар" диэт, хааман киирэн барда. Биир кэм ойуур да ойуур, бүтэр уҺуга көстүбэт. Ол иҺэн биллэр-биллибэт тыраахтыр суолугар түбэстэ. Дэриэбинэҕэ тиийиэхтээх диэн, аны ол суолу тутуста. Суола ойуур иҺигэр олох да сүтэн хаалла, былыр үйэтээҕи мас тиэйэр суол быҺыылаах.

Даайыс ыксаата, дөрүн-дөрүн кыыҺын ыҥыран хаҺыытаан ылар. Ыксаан, сүрэҕэ тэбиэлиир да тэбиэлиир, тахсыах курдук, сүрэҕин тэбиитэ чабырҕайыгар охсуллар, тымыра быҺа барыах курдук. Хаана ыгыллан, сирэйэ дарбайбыт курдук буолла. "Мунан ыксаатахха – тугу да өйдөөбөт буолаҕын" диилларэ төбөтүгэр кэлэр. Ол иҺин бэйэтин уоскутуна сатыыр, тохтоон, салгыны эҕирийэр, үөһэ тыынар.

Ойуур бүтээри гыммыт өттө ырааҺырыахтаах дии санаата, сырдык диэки таласта. Чахчы, син хаампытын кэннэ Даайыс ходуҺа күрүөтүгэр иҥнэ түстэ. ХодуҺаны сыныйан одууласта, хараҕа олус сөбүлүү көрдө. Таайдарын ходуҺата - Сыгынахтаах эбит! Хас да сыллааҕыта от бөҕө үүнэн, таайдара кыайбакка, оттообут ходуҺалара! Отоннообут сириттэн эргийэн кэлбит, хата, тиэрэ барбатах! Мантан дэриэбинэтэ – бу турар! АҺыыр сиргэ тиийиэххэ, онтон ыллыгынан улахан суолга тахсыахха, онтон томтотуулаах суолга! Даайыс үөрэн атаҕа сири билбэт буолла. Дьиэтигэр тиийбит саҕа сананна.

Оо, күммүт өссө да үөһэ турар эбит! Бу дьолу! Маайыс кэлэ илик буоллаҕына, бириэмэ баар эбит, төннөн, киирбит сирбиттэн хаҺыытыам диэн санаатыттан чэпчээн, Даайыс сулбу-халбы хаамта. Томтотуулаах суолга киирбитэ – утары ким эрэ иҺэр. Маайыс эбит! Даайыны көрөн, кэтэҺэн турда. Үөрүү бөҕө буоллулар, бэйэ-бэйэлэригэр хайдах буолбуттарын кэпсээтилэр.

Маайыс аны хаҺан да Даайыстыын иккиэйэҕин эрэ отоннуу барыа суох буолла.

Мирослава.

Исписэлиис сэрэтэр

Харантыын биллэрилиннэ

Балаҕан ыйыгар Сүлэ нэҥилиэгэр уонна Нҕурба куоратыгар ынах сүөҺүгэ эмфизематознай карбункул (эмкар) турбутунан харантыын биллэрилиннэ. Ол курдук, Сүлэҕэ бааҺынай уонна кэтэх хаҺаайыстыбаларга уопсайа 29 төбө эдэр сүөҺү бу сыстыганнаах ыарыыттан өллүлэр, онтон 11 төбө олохтоох бэтэринээрдэргэ суҺаллык биллэриллэн эмтэнэн үтүөрдүлэр.

Аҕыйах хонуктааҕыта Нҕурбаҕа 2 сүөҺү өлүктэрэ көстүбүтэ, онно миэстэтигэр бэтэринээринэй үлэҺиттэр суҺаллык тахсан лабораторнай чинчийиигэ анаалыс ылбыттарыгар, эмкар ыарыы бигэргэтилиннэ.

Онон билиҥҥи туругунан, оройуоммутугар эмкар ыарыыга 2 нэҥилиэккэ (Нҕурбаҕа уонна Сүлэҕэ) хааччахтааҺын баар, ол аата ынах сүөҺү тастан киириитэ-тахсыыта, атыылааҺына, охсуллубут оту, атын да сүөҺү сиир аҺылыгын таҺаарааҺын, кыыл бары көрүҥэ кыттыгастаах дьаарбаҥкалар, быыстапкалар ыытыллаллара – барыта бобуллан турар.

Эмфизематознай карбункул туҺунан кылгастык эттэххэ манныктан:

ХААҺЫРҔАС (ЭМФИЗЕМАТОЗНАЙ КАРБУНКУЛ, ЭМКАР) - ынах сүөҺү, сэдэхтик бараан уонна тайах сытыытык киирэн ыалдьар сыстыганнаах ыарыылара.

Көбүтээччи - анаэробнай (ол аата салгына суох эйгэҕэ сайдар) хамсыы сылдьар микроб-палочка, сүөҺү организмыгар сайдарыгар бэйэтиттэн сүлүҺүннээх веществоны таҺаараччы, онтуката ыарытыннарар дьайыыны биэрэр. Микроб сир кырсыгар уонна ноҺуомҥа хастыы эмэ сылга өлбөт. Уон сылы быҺа да хатарыыны тулуйар, ыарыыны көбүтэр дьоҕурун сүтэрбэт. Күн сардаҥата көрдөҕүнэ 24 чаас иҺинэн өлөр. Сытыйа сытар өлүктэргэ спора (хаҕырбыт микроб) алта ыйга диэри туох да буолбат. Оргутууга микробтар 30-40 мүнүүтэнэн өлөллөр, тоҥоруурга кэнсиэрбэлэнэллэр. Тас эйгэҕэ бактерията 25 сылы быҺа хараллан сытыан сөп.

Ынах сүөҺү 4 сааҺыгар диэри ыалдьара биллэр, онтон улахан сүөҺүлэр "носитель" ол эбэтэр тарҕатааччы буолаллар. Манна кыыллар кыраадыстара үрдүүр (40-41 кыраадыс), моойдоро, атахтара иҺэн доҕолоҥнуулар, бааҺыран ириҥэнэн сүүрэллэр, ону таҺынан испит сирэ хардырҕас буолар. Ыалдьыбыт сүөҺү 1 - 5 күнүнэн түргэнник өлөн хаалар. Ордук сиргэ биллибэккэ өлөн хаалбыт сүөҺүлэр эмкар бактериятын күүскэ тарҕаталлар. Маннык түгэҥҥэ суҺаллык дезинфекция оҥоҺуллара ирдэнэр.

Убаастабыллаах сүөҺү иитээччилэр, Нҕурба улууҺун олохтоохторо! СүөҺүгүт ыалдьыбытын, мөлтөөбүтүн биллигит да, суҺаллык олохтоох бэтэринээрдэргэ биллэрэр наадалаах, эрдэтинэ эмтээҺин ыарыыны кыайыан сөп, өлбүт сүөҺүгүтүн кистииргит бобуулаах.

Ыарыы тарҕанарын тохтоторго, ыарыыттан түргэнник босхолонорго, сүөҺүлэргэ 100% эмкары утары быҺыы бэриллиэн наада (вакцинация), онон мэччирэҥҥэ сылдьар сүөҺүлэргитин суҺаллык аҕалтаан бэтэринээрдэргэ көрдөрөргүт-бэрдэрэргит булгуччулаах. БыҺыы бэриллибэккэ эмньик ыытыллыбыт ньирэйдэр, субайдар ыарыы тарҕанарын биир сүрүн биричиинэлэрэ буолаллларын умнумуоххайыҥ!

Нҕурбатааҕы бэтэринээринэй салалта.

Нацпроект «Цифровая экономика»

Новый сезон «Урока цифры» для школьников

С 18 сентября по 8 октября 2023 г. пройдет первый в новом сезоне «Урок цифры» по применению технологий искусственного интеллекта в отраслях экономики, стратегическим партнером и разработчиком содержания которого является Благотворительный фонд Сбербанка «Вклад в будущее» при экспертной поддержке Сбера. Всероссийская образовательная акция «Урок цифры», которая ежегодно проводится АНО «Цифровая экономика» совместно с Министерством цифрового развития, связи и массовых коммуникаций и Министерством просвещения РФ в поддержку федерального проекта «Кадры для цифровой экономики» национального проекта «Цифровая экономика».

В ходе «Урока цифры» школьники познакомятся с процессами работы с данными и на практике изучат применение технологий искусственного интеллекта в разных отраслях экономики. Ученики, при поддержке педагога и используя предложенные материалы, смогут изучить тему, а затем закрепить знания в формате интерактивного тренажера, уроки построены таким образом, чтобы обучение было интересно для школьников любых возрастов: 1-4 классов, 5-7 классов, 8-11 классов.

Для комфортного прохождения урока на разных устройствах разработана и мобильная версия, для использования которой понадобится только телефон и доступ в интернет.

Мероприятие направлено на развитие у школьников цифровых компетенций и раннюю профориентацию: тематические уроки помогут ребятам ближе познакомиться с перспективными профессиями в ИТ-сфере и получить информацию о предпринимательских, исследовательских и других карьерных траекториях в области информационных технологий.

Министерство цифрового развития, связи и массовых коммуникаций РФ.

ГИМС напоминает

Безопасная эксплуатация маломерных судов в осенний период

Безопасная эксплуатация маломерных судов в осенний период имеет свои особенности. При выходе в плавание в осенний период судоводителю нужно помнить, что корпус судна при отрицательных температурах обмерзает и становится скользким. Происходит обледенение корпуса судна и маломерное судно становиться менее управляемым.

С целью профилактики происшествий и гибели, и в связи участившимися случаями происшествий на воде в осенний период инспекторы ГИМС регулярно проводят профилактические рейды и патрулирования.

Судоводителям о правилах безопасности инспекторы ГИМС напоминают:

• время выхода в плавание и прибытие к месту назначения рассчитывать на светлое время суток;

• до выхода в плавание ознакомьтесь с предстоящим маршрутом движения, наличием возможных мест убежища и с прогнозом погоды, обратите внимание на силу и направление ветра - от этих факторов зависит высота волны, причем на разных участках реки она может быть разной;

• во всех случаях следует двигаться с безопасной скоростью (Безопасная скорость - это выбранная скорость, для данных условий и обстоятельств, при которой судоводитель может своевременно оценить обстановку и принять необходимые меры для предотвращения аварийной ситуации.);

• утренний туман над поверхностью воды очень опасен, из редкого резко переходит в густой до полного отсутствия видимости, - необходимо прекратить движение и переждать, он быстро рассеивается;

• проверьте запасы топлива и комплектацию оснащения Вашего судна;

• будьте особенно осторожны при эксплуатации надувных лодок. На таких плавсредствах не рекомендуется заплывать в места, в которых под водой могут находиться коряги, так как наезд на острый край может привести к проколу резины;

• подробно сообщите родственникам или близким знакомым о вашем местонахождении и предположительное время возвращения;

• всегда берите с собой сухую сменную одежду, запас спичек, завернутых в непромокаемую упаковку, заряженный сотовой телефон, включаемый только в случае необходимости (это поможет сохранить заряд батареи на более длительный срок);

• место для швартовки на ночь выбирайте так, чтобы, в случае шторма, вашу лодку не захлестывало;

• перед посадкой пассажиров обязательно провести инструктаж по правилам поведения на борту судна.

Помните — главным условием безопасности была и остается личная дисциплинированность, ответственность каждого за свою жизнь, а также соблюдение правил охраны жизни людей на воде.

Вилюйское отделениеЦентра ГИМС ГУ МЧС России по РС (Я).

Уважаемые владельцы огнестрельного оружия!

Напоминаем, что в случае утери зарегистрированного на Ваше имя огнестрельного оружия, необходимо незамедлительно уведомить отделение лицензионно-разрешительной работы по Нюрбинскому району. По факту утери оружия проводится процессуальная проверка в порядке статей 144-145 УПК РФ. По результатам проверки выносится решение и данное оружие снимается с учета. В случае обнаружения другим лицом утерянного оружия и использования его в незаконных целях, владелец привлекается к ответственности.

Так же сообщаем, что в случае утери или порчи разрешительного документа на хранение и ношение огнестрельного оружия, необходимо обратиться в отделение ЛРР на переоформление вышеуказанного документа. После подачи заявления и требуемых документов оформляется и выдается новый бланк разрешения на срок до даты, которая была указана в ранее выданном документе.

По всем возникающим вопросам обращаться по тел: 89142238806 либо по адресу: г. Нюрба, ул. Хр. Максимова, д.14, кабинет №104.

СЧИТАТЬ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫМ

▸Утерянный военный билет, выданный на имя **ФИЛИППОВА Нюргуна Романовича.**

ТРЕБУЮТСЯ НА РАБОТУ

▸Работа. Вахта. Требуются: Землекопы, дорожные рабочие, стропальщики, разнорабочие. **8-982-990-76-25.**

Махтанабыт

Таптыыр кэргэним, амарах аҕабыт, элэккэй эһээбит **ПРОКОПЬЕВ Николай Иванович** ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбыта балаҕан ыйын 22 күнүгэр 40 хонугун туолла.

Күндү киһибит 1945 сыллаахха балаҕан ыйын 1 күнүгэр күн сирин көрбүтэ. 8 бииргэ төрөөбүттэртэн Колям 7-с оҕо этэ.

Кэргэним Николай Иванович биһикки 50 сыл устата иллээхтик-эйэлээхтик, бэйэ бэйэбитин өйдөһөн, убаастаһан дьоллоох олоҕу олордубут. Икки уол оҕолонон, үөрэттэрэн, үлэһит дьон гынаттаан, 6 сиэн минньигэстэрин билэн барда...

Кэлин сылларга ыарытыйан куоратынан, Ньурбанан эмтэнэ сатаатыбыт. Хомойуох иһин, ыарахан ыарыы илдьэ барда.

Кутурҕаннаах кэммитигэр күүскөмө, өйөбүл буолбут, сүбэ-ама биэрбит дьоммутугар улаханнык махтанабыт.

Колям бииргэ төрөөбүт убайдарын, эдьиийдэрин, быраатын оҕолоругар, кийиитигэр, уруу-аймах дьоммутугар Саввисовтарга, Семеновтарга, Оксана, Анатолий Алексеевтарга, сыбааттарбытыгар В.В.Максимоваҕа, Михайловтарга, бииргэ төрөөбүт быраатым кэргэнигэр уонна оҕолоругар.

Бииргэ үөскээбит, чугас, үтүө доҕотторбутугар Михаил, Раиса Ивановтарга уонна истиҥник санаһар кылааһын оҕолоругар.

"Ньурба" сопхуоска бииргэ үлэлээбит кэллиэгэлэригэр, Степан Васильев аатынан уулуссаҕа чугастык ыаллаһан олорбут дьоммутугар.

Оҕо саастан дьүөгэлэрбэр, оскуолаҕа бииргэ үөрэммит оҕолорбор, бииргэ үлэлээбит УПО кэлэктиибигэр (председатель Степанов В.Н.).

Оҕолорум, Август бииргэ үлэлиир дьонугар (Бүлүүтээҕи РВП и С начальнига Булкина М.С.), оскуолаҕа бииргэ үөрэммит оҕолоругар, Пашам бииргэ төрөөбүттэригэр, үлэлиир "Кооператор" ХЭО (дириэктэр Тимофеева А.Ю.), "Полет" маҕаһыын кэлэктиибигэр. Василий ыраах Анаабыр улууһуттан кэлэригэр самолекка билиэт булан ыыппыт "Морҕоҕор" учаастак начальнигар.

Бары уруу-аймах дьонум оҕолоругар, сиэннэригэр, табаарыстарбытыгар махталбытын тиэрдэбит.

Доруобай, дьоллоох буолуҥ!

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ.

Дьиикимдэ нэһилиэгин дьаһалтата уонна депутаттарын сэбиэтэ нэһилиэк олохтооҕо, улахан дьиэ кэргэн амарах аҕата, элбэх сиэн эйэҕэс эһэтэ

МАНДАЕВ Владимир Петрович

уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн букатыннаахтык барбытынан кэргэнигэр Зоя Ивановнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Тапталлаах кыыс сиэммитигэр Раидаҕа кэргэнэ, төрөппүттэригэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар

ТИМОФЕЕВ Семен Валериевич

ыарахан ыарыыттан олохтон барбытынан дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит, аһыыгытын тэҥнэ үллэстэбит.

Сергиннэр, Семеновтар, Васильевтар, Капиталина.

Ньурба оройуонун Түмүк нэһилиэгин олохтоохторо Раиса Васильевна, Валерий Павлович Тимофеевтарга, кэллиэгэбитигэр Саргылана Валерьевнаҕа, кэргэнигэр Раидаҕа, оҕотугар, бииргэ төрөөбүттэригэр тапталлаах уоллара, бырааттара, кэргэнэ

СЭМЭН

ыарахан ыарыыттан күн сириттэн күрэммитинэн дириҥ кутурҕаммытын биллэрэбит.

Маар орто оскуолатын кэлэктиибэ.

«Ньурба»
Главный редактор
ПЕТРОВА Лена Ивановна

Учредители:
Правительство Республики Саха (Якутия)
ГАУ РС (Я) «Сахапечать»
Издатель:
ГАУ РС (Я) «Сахапечать»
Адрес издателя:
677000, г. Якутск,
ул. Орджоникидзе, 31, каб. 124
тел/факс: (8-4112) 34-39-17

Газета зарегистрирована в Управлении Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций Управление Роскомнадзора по Республике Саха (Якутия). Регистрационный номер ПИ № ТУ14-00551 от 03.06.2020 г.

Адрес редакции:
678450, РС(Я), Нюрбинский район г. Нюрба,
ул. Ленина, 37.
redakcia06@mail.ru

Телефоны:
менеджер по рекламе:
2-33-32,
+7-914-300-01-37

Отпечатано в редакционно-компьютерном комплексе редакции, типографии газеты «Ньурба-Огни Нюрбы». Время подписания в печать по графику: 17.00, фактически: в 16.30.
Объем 3 печ. л. Индекс ПИ 988. Тираж 683.
Цена 38 руб. Газета выходит 1 раз в неделю: по четвергам на якутском (русском) языках.
За содержание рекламы, объявлений и писем отвечают рекламодатели и авторы. Мнение автора не всегда совпадает с мнением редакции.

Больше информации на сайте